

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:
Зав. кафедри
«___»_____2021р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему «Особливості формування конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації»

Студента економіко-правового факультету

спеціальності 051 «Економіка»
освітнього ступеня «Магістр»
Гозалова Ельвіна

Науковий керівник:

Чентуков Юрій Ілліч, д.е.н., професор

Рецензент:

Політик Олена Анатоліївна, віце-президент
Донецької торгово-промислової палати,
керуюча відділенням Донецької ТПП у м.
Маріуполі

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ.....	6
1.1. Основи міжнародної конкурентоспроможності країни.....	
1.2. Чинники міжнародної конкурентоспроможності країни	13
1.3. Методологія та рейтингові оцінки міжнародної конкурентоспроможності країни	17
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН СВІТУ.....	27
2.1. Сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності країн світу під впливом пандемії Covid-19.....	27
2.2. Вплив фіскальних заходів на розвиток міжнародної конкурентоспроможності країн світу.....	34
2.3. Оцінка впливу інфляції та безробіття на рівень міжнародної конкурентоспроможності країн світу.....	43
Висновки до другого розділу	49
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН СВІТУ.....	51
3.1. Аналіз рейтингів міжнародної конкурентоспроможності національних економік у період пандемії COVID-19.....	51
3.2. Пріоритети економічної трансформації для зміцнення міжнародної конкурентоспроможності національних економік.....	56
Висновки до третього розділу	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку світової економіки важливою проблемою є забезпечення конкурентоспроможності країни. Якість системи міжнародної конкурентоспроможності економіки характеризує позиції країни на світовій арені, а також значною мірою впливає на її національну безпеку. Складність та різноманітність форм і методів ведення зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах глобалізації світового господарства стало результатом побудови новітньої системи взаємозв'язків та взаємозалежності економік країн світу. У таких умовах поняття «міжнародної конкурентоспроможності економіки» асоціюється з поняттям «сталого розвитку економіки країни». Успішність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів національного господарства формує стан міжнародної конкурентоспроможності економіки. Адаптація до нових викликів із боку світової економіки, особливо в умовах світової пандемії COVID-19, стає найважливішим завданням як для суб'єктів мікрорівня, так і для економік країн у цілому, успішність якої знаходиться саме в контексті конкурентоспроможності.

Серед зарубіжних вчених-економістів світового рівня аналізом міжнародної конкурентоспроможності економіки країни в світовій господарській системі займалися М. Бейлі, Е. Валерстайн, Д. Гелбрейт Р. Гіффен, П. Кругман, П. Ліндерт, Р. М. Портер, П. Самуельсон, Е. Томпсон, Ф. фон Хайек, Г. Хамел, У Чан Кім та інші.

Незважаючи на глибину сучасних наукових досліджень питання розвитку міжнародної конкурентоспроможності національних економік світу, залишається актуальним.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних засад дослідження особливостей формування міжнародної конкурентоспроможності країн світу та розробка науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її рівня в умовах глобалізації світового господарства.

Відповідно до мети дослідження в кваліфікаційній роботі поставлені й вирішені такі завдання:

- систематизувати підходи до визначення сутності міжнародної конкурентоспроможності економіки країни;
- дослідити чинники, міжнародної конкурентоспроможності економіки країни;
- здійснити аналіз сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності країн світу під впливом пандемії Covid-19;
- оцінити вплив інфляції та безробіття на рівень міжнародної конкурентоспроможності країн світу;
- здійснити аналіз рейтингів міжнародної конкурентоспроможності національних економік у період пандемії COVID-19
- окреслити пріоритети економічної трансформації для зміцнення міжнародної конкурентоспроможності національних економік;

Об'єктом дослідження є система міжнародної конкурентоспроможності економіки країни. Предметом дослідження є теоретико-методичні та організаційно- економічні засади міжнародної конкурентоспроможності країн світу.

Методологічною базою роботи є діалектичний метод та загальні показові методи: індуктивний та дедуктивний (для визначення сутності міжнародної конкурентоспроможності економіки країни); групування та класифікації (при розгляді основних індикаторів, що формують міжнародну конкурентоспроможність економіки країни); статистичний та аналітичний (для аналізу показників розвитку міжнародної конкурентоспроможності вибірки країн світового господарства); системного узагальнення (для систематизації пріоритетів економічної трансформації для зміцнення міжнародної конкурентоспроможності національних економік); економіко-математичного моделювання – при визначенні залежності темпу приросту ВВП на душу населення (у поточних цінах) від кількості інфікованих COVID-

Теоретичне значення полягає в тому, що робота розкриває та систематизує сучасні підходи до визначення та методи оцінки міжнародної конкурентоспроможності країни.

Практичне значення роботи полягає в тому, в роботі здійснено аналіз сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності вибірки країн .

При написанні кваліфікаційної роботи роботи були використані дослідження вітчизняних та іноземних вчених, періодичні видання та статистична інформація, ресурси Інтернет. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури, що містить 68 джерел. Основний текст роботи виконано на 71 сторінці, який містить 6 таблиць, 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

1.1 Основи міжнародної конкурентоспроможності країни

В даний час під міжнародною конкурентоспроможністю розуміють володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта змагання на світовому ринку. Носіями цих властивостей, тобто конкурентних переваг можуть бути різні види продукції, організації, їх групи, що утворюють галузеві або конгломератні об'єднання, і навіть окремі країни або їх об'єднання (регіональні, політичні, етнокультурні), що ведуть конкурентну боротьбу за лідерство в різних сферах міжнародних економічних відносин. Виходячи з цього, все різноманіття сучасних міжнародних конкурентних відносин здійснюється на 3-х рівнях:

I. Макро – економіки країн, груп країн.

Під міжнародною конкурентоспроможністю країни – розуміють здатність її фірм і галузей випереджати суперника у завоюванні та зміцненні позицій на світовому ринку. Постійно зростаючий інтерес до концепції міжнародної конкурентоспроможності викликаний, безумовно, тим, що всі країни світу і всі корпорації та фірми прагнуть враховувати і відповідати новим економічним вимогам для успішного виживання та процвітання.

Як доказ престижу країни виступає ряд факторів – економічний потенціал, загальні умови господарювання, формування ринкового середовища, політичні, соціальні та соціокультурні, організаційно-правові, фінансові особливості. Все це, безумовно, сильно змінює пріоритети маркетингової та рекламної діяльності. На зростання сучасної міжнародної конкурентоспроможності величезний вплив здійснює розвиток науко-технічного прогресу. Це впливає, з одного боку, на зміни, що відбулися у світовому господарстві, з іншої сторони, виходячи з аналізу факторів міжнародної конкурентоспроможності країн:

1. В останні десятиліття з переходом країн пострадянського простору до ринкових методів господарювання, міжнародна конкуренція набула глобального

характеру. Світова господарська система стала єдиною геоекономічною, що включає не тільки обмін сировиною та готовою продукцією, але й інші стадії відтворення, такі, як виробнича спеціалізація, різні форми взаємозв'язків національних господарств.

Доступ до світового ринку наукомісткої продукції та науково-технічної інформації став обов'язковою умовою повноцінного економічного зростання.

Міжнародна конкуренція розглядається як інструмент у боротьбі за місце на світовому ринку, як механізм підвищення ефективності національної економіки. Невипадково загальною тенденцією останнього періоду став перехід багатьох країн до стратегії відкритості, поглиблення орієнтації на світовий ринок та зростання ролі науковотехнічного прогресу. Тому в умовах глобалізації світової економіки саме науково-технічний прогрес визначає, яке місце займає країна на світовому ринку, рівень її міжнародної конкурентоспроможності.

2. Об'єктивною основою конкурентоспроможності країни будь-якому разі є продуктивність праці. Між цими двома показниками існує прямий зв'язок: чим більше продуктивність праці, тим вище рівень конкурентоспроможності продукції, галузі та держави загалом.

Збільшення продуктивності праці досягається за рахунок впровадження нових технологій та методів виробництва, що є результатом науково-технічного прогресу.

II. Мезо – галузі , галузеві об'єднання підприємств та фірм;

III. Мікро – конкретні види продукції, виробництва, підприємства.

Кожен із цих рівнів має свої особливості та методи оцінки. Розробляючи конкурентну стратегію, фірми прагнуть знайти і втілити спосіб вигідно довгостроково конкурувати у своїй галузі. Універсальної конкурентної стратегії немає. Тільки стратегія, погоджена з умовами конкретної держави, галузі промисловості, навичками та капіталом, якими володіє конкретна фірма, може принести успіх. Західнонімецький маркетинголог Гюнтер фон Бріскорн характеризує зміст та принципи сучасного світового ринку є простою схемою. Ринок – це море. На хвилях ринку знаходяться споживачі, поведінка яких характеризує

комплексний вектор їх потреб. Він схильний до частих змін. Звідси випливає, що організації - виробнику необхідно якнайкраще задовольнити потреби цільових ринків, використовуючи різні стратегії конкурентних переваг.

Комісія з питань конкурентоспроможності при Президентіві США (1985) дає таке визначення конкурентоспроможності країни: «Здатність країни у рамках вільних та справедливих ринкових умов виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам міжнародного ринку». Інше визначення: «Здатність виробляти товари та послуги, відповідні попиту на міжнародних ринках, у той же час забезпечуючи для громадян високий рівень життя та можливість його збереження у довгостроковій перспективі» (Рада з конкурентоспроможності при Президенті США, 1992). Третє визначення: «датність країни досягти високих темпів збільшення середньодушового приросту ВВП» (Всесвітній економічний форум, доповідь «Глобальна конкурентоспроможність», 1996). Четверте визначення: «Підтримка здатності підприємств, підприємств, регіонів, країн і наднаціональних регіонів зберігати, будучи відкритими для міжнародної конкуренції, щодо високий рівень показників доходу та зайнятості населення» (ОЕСР, 1996). П'яте визначення: «Сфера економічних знань, що аналізує факти та політику, які формують здатність країни створювати та підтримувати умови, що забезпечують створення додаткової вартості з боку підприємств та більш високий рівень добробуту населення» («Світовий щорічник з питань конкурентоспроможності» Міжнародного інституту менеджменту, 2003) .

З урахуванням цих визначень видається, що чіткіше і предметне поняття можна сформулювати в такий спосіб.

Міжнародна конкурентоспроможність країни - це зумовлене міжнародним поділом праці, а також національними факторами виробництва та умовами реальне її становище на світових ринках, здатність товарів та послуг країни забезпечити ефективну конкуренцію на цих ринках товарам та послугам інших країн.

Історично концепція конкурентоспроможності заснована на теорії використання у поділі праці порівняльних переваг національних економік (дешева

праця, багаті природні ресурси, сприятливі географічні, кліматичні, інфраструктурні умови і т.п.). Порівняльні конкурентні переваги, засновані на базових факторах виробництва, лягли в основу розвитку індустріального суспільства. У постіндустріальному суспільстві до них додалися і набувають все більшої ролі науково-технічний прогрес та інновації, що забезпечують конкурентні переваги на всіх стадіях ланцюжка створення доданої вартості.

Це, певна річ, не означає, що базові фактори виробництва втрачають свою роль, про що свідчить те, що активізувався, довготривалий час, а сьогодні поступово припиняється, процес перенесення виробництва з розвинених країн що розвиваються, де дешевша робоча сила, сировина та матеріали. Тому неправомірно протиставляти базові та інноваційні конкурентні переваги та фактори. Тільки їхня інтеграція може посилити конкурентоспроможність країни в глобальний економічний простір.

Сучасні дослідники найчастіше наголошують, що на міжнародних ринках конкурують не країни, а фірми. Тим не менш, держава відіграє найважливішу роль, формуючи умови функціонування компаній, що сприяють чи ні завоюванню стійких конкурентних переваг національними компаніями. Проте є й приклади безпосередньої конкуренції між країнами, особливо у сфері освіти та ноу-хау. Здатність країни створити сильну систему освіти та покращувати знання та якість робочої сили – один із ключових факторів конкурентоспроможності. Так, за даними Міжнародної асоціації з оцінки досягнень у галузі освіти (Вашингтон), країни Східної Азії зробили величезний прорив у сфері освіти, з метою стати конкурентоспроможними не лише за рахунок дешевої робочої сили, а й за рахунок рівня освіти працівників.

Структура і динаміка міжнародної конкуренції безпосередньо впливають на формування теорії конкурентоспроможності національних економік. Особливий інтерес до цієї проблематики виникає у періоди серйозних змін відносних позицій світових лідерів. Так перша хвиля досліджень цього питання спостерігалася у 1960-ті (Р. Фармер та Б. Річмен), у зв'язку з повоєнним відновленням західноєвропейських країн та Японії. У 1980-ті інтерес до питань підвищення

конкурентоспроможності суттєво зріс і був зумовлений посиленням міжнародної конкуренції та суттєвим зниженням конкурентоспроможності США, що відбулося у цей час.

Можна виділити дві основні причини, що поставили перед розвиненими країнами питання про стимулювання конкурентоспроможності та економічного зростання: 1) включення у світове господарство нових країн, які мають конкурентні переваги, яких не було у країн Західної Європи та Північної Америки; 2) процес транснаціоналізації виробництва та нависла загроза безробіття у країнах Заходу. Ці обставини змусили дослідників у розвинених країнах зайнятися питанням конкурентоспроможності країн у світовому господарстві у теоретичному плані, а й призвели до появи відповідних державних комісій та дослідницьких центрів.

У другій половині ХХ ст. конкуренція набуває нових рис, коли вільна конкуренція приватних виробників на спочатку відкритих ринках поєднується з конкуренцією монополістичних та олігополістичних структур на ринках, частково закритих, у тому числі за допомогою протекціонізму, а цінові методи конкуренції все активніше доповнюються неціновими. У багатьох випадках конкурентна боротьба набуває надмірного характеру. В результаті конкурентоспроможність набуває нових форм – конкуренти входять у партнерські відносини. Створення гнучких альянсів, взаємний обмін новітніми науково-технічними досягненнями, інноваціями та ноу-хау взаємно збагачують конкурентів-партнерів та посилюють конкурентоспроможність усіх сторін. Слід розрізняти глобальну конкурентоспроможність країни на світових ринках, конкурентоспроможність країни на національному ринку та конкурентоспроможність на мікрорівні (рівні фірм) на національних та світових ринках.

Приблизно ще через десятиліття, визначення конкурентоспроможності економіки пережило черговий виток у своєму розвитку у напрямі розуміння зростаючого впливу політичних рішень на національну конкурентоспроможність та розширення можливостей органів державної влади всіх рівнів впливати на економічний розвиток країни. Одне з найбільш змістовних визначень того періоду

дає «Міжнародний форум з розвитку менеджменту», який визначає конкурентоспроможність як галузь економічного знання, яка аналізує факти та політику, формують здатність нації створювати та підтримувати таке середовище, яка витримує створення дедалі більшої вартості на своїх підприємствах та дедалі більше процвітання свого народу.

Вже в 1971 році було створено Європейський Форум з розвитку менеджменту (European Management Forum, EMF), який продовжив з 1979 року свою діяльність під егідою Світового економічного форуму (World Economic Forum, WEF), а в 1989 році дослідженнями у цій галузі зайнявся Міжнародний інститут з розвитку менеджменту (International Institute for Management Development, IMD). Аналогічні ініціативи розвиваються також у рамках Світового банку, МВФ, ОЕСР, численних європейських та міжнародних організацій, що займаються проблемами менеджменту та ефективності бізнесу (наприклад, Європейський круглий стіл промисловців – European Round Table of Industrialists, ERT).

Щодо державних організацій, у 1984 році уряд Р. Рейгана заснував президентську Комісію з промислової конкурентоспроможності (President's Commission on Industrial Competitiveness), яка констатувала у своїй доповіді, що «посилення залежності американської економіки від торгових партнерів, розширення світового ринку, швидке переміщення технології з однієї країни в іншу, поява на світовому ринку нових країн, які стали конкурентами Америки, - всі ці фактори ставлять проблему підвищення конкурентоспроможності США у ранг першочергових завдань». У 1988 році в США було створено Раду з політики конкурентоспроможності (The Competitiveness Policy Council), що опублікувала 4 звіти, перший з яких – «Будуючи конкурентоспроможну Америку», дає визначення міжнародної конкурентоспроможності, вказує шляхи її підвищення.

Після Сполучених Штатів питання міжнародної конкурентоспроможності почали активно порушуватися у Великій Британії. Основні результати проведеного аналізу містяться у «Білій книзі» уряду з питань конкурентоспроможності, опублікованій наприкінці 1998 року. У Франції

конкурентоспроможність стала популярною темою суспільних дискусій, починаючи з сімдесятих років, що призвело до публікації великої кількості досліджень як приватними консультаційними фірмами, так і економістами, що працюють під егідою різних державних інститутів. Найвідоміше з них було опубліковано на початку 2003 р. Радою з економічного аналізу під керівництвом Мішеля Дебоне та Ліонеля Фонтену. Воно було націлене на вироблення бачення конкурентоспроможності французької економіки у світлі Лісабонської програми та досить низьких рейтингів, що надаються різними зведеними індексами конкурентоспроможності.

Рада з конкурентоспроможності в Європі (Competitiveness Advisory Group, CAG) з'явилася в 1995 році, в тому ж році опубліковано перший звіт «Покращу європейську конкурентоспроможність». У цій доповіді велика увага приділяється внутрішнім проблемам у Європі: безробіття, що зросло з початку 1980-х на 4 відсоткові пункти; нездатність країн Союзу довести випуск до потенційного рівня; стимулювання бізнесу; розвиток людського капіталу. Загальна економічна ситуація в Європі представлялася авторам «дивним з'єднанням величезного ресурсного потенціалу, з одного боку, та відносного зниження здатності ним скористатися з іншого». Спираючись на міжкраїнні порівняння, дослідники наголошують на необхідності термінових дій для відновлення лідируючих позицій Європи.

У наукових дослідженнях глобальної (міжстранової) конкурентоспроможності виділяються розробки Всесвітнього економічного форуму, які публікуються в щорічних доповідях по конкурентоспроможності (Global Competitiveness Report – GCR. Відповідно до методики ВЕФ для кожної країни визначається зведений індекс конкурентоспроможності, що розраховується на основі макроекономічних показників, вважаються найважливішими для економічного зростання в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

На думку авторів GCR, економічне зростання країни найбільш тісно пов'язані з її відкритістю у міжнародній торгівлі, якістю державної політики, ефективністю фінансової системи, мобільністю ринків праці, рівнем утворення

робочої сили, якістю громадських інституцій. Головними комплексними факторами глобальної конкурентоспроможності визнаються такі: 1) інститути; 2) інфраструктура; 3) макроекономічне середовище; 4) охорона здоров'я та початкова освіта; 5) вища освіта та навчання; 6) ефективність товару; них ринків; 7) ефективність ринку праці; 8) розвиток фінансових ринків; 9) технологічна готовність; 10) обсяг ринку; 11) ефективність бізнесу; 12) інновації.

1.2. Чинники міжнародної конкурентоспроможності країни

Міжнародна конкурентоспроможність як складна система найкраще розкривається при аналізі взаємозалежності та взаємодії її рівнів. Інтегруючим і одночасно базовим є макрорівень, де, з одного боку, створюються фундаментальні передумови ефективності економічної системи (інститути, освіта, природні ресурси тощо), а, з іншого боку, формуються результуючі сукупні параметри функціонування національної економіки. У той же час саме на мікрорівні реалізуються дані передумови, адже, як говорилося, саме компанії створюють вартість і визначають національну продуктивність. Мезоуровень грає проміжну роль, створюючи підприємств більш-менш сприятливе конкурентне середовище у межах галузей і кластерів.

На макрорівні формується міжнародна конкурентоспроможність економіки країни, докладний розгляд якої присвячений попередній параграф. Наведемо ще одне найпоширеніше визначення, яке було дано в доповіді президентської комісії США з конкурентоспроможності в 1987 році: конкурентоспроможність визначається тим, наскільки національна економіка може в умовах вільної та чесної конкуренції виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам міжнародних ринків, зберігаючи, водночас час, колишньому рівні або збільшуючи реальні доходи своїх громадян. Такий підхід відбиває як взаємодія рівнів конкурентоспроможності, і впливом геть функціонування системи довкілля.

Важливо, що зв'язок між окремими рівнями формування конкурентоспроможності ущільнюються. Наприклад, між мезо- та макрорівнем. В

умовах технологічного прогресу стала очевидною взаємозалежність конкурентоспроможності компанії національних економік від інституційної структури та соціального клімату, що склалися на макрорівні. У свою чергу, очевидно, що параметри конкурентних переваг на національному рівні можна свідомо вибрати у межах зазначених обмежень та створити їх за допомогою цілеспрямованих дій фірм та уряду. Проте їх можна легко втратити в періоди радикальних технологічних чи економічних змін, якщо підірвати умови технологічного накопичення, що, на жаль, сталося в Росії.

Міжнародна конкурентоспроможність є складною цілеспрямованою системою. На кожному рівні приймаються незалежні рішення, продиктовані суб'єктивними оцінками зовнішнього середовища та прагненням до завоювання довгострокових конкурентних переваг та зміцнення позицій на ринку (внутрішньому та зовнішньому). У результаті досягається загальна мета – підвищення національної конкурентоспроможності. Рух до мети усім рівням конкурентної боротьби ефективно здійснюється лише за наявності певного плану дій – стратегії. Ролі стратегії у діяльності компанії присвячено безліч літератури зі стратегічного менеджменту, стратегічного планування, економіки фірми тощо. Однак не можна не погодитися, що «що складніше і масштабніше суб'єкти конкурентної боротьби, тим завдання вироблення стратегії стає більш важливим і складним», тобто стратегічна компонента посилюється від мікро-до макрорівня, набуваючи особливого значення на рівні національної економіки. По суті саме обрана стратегія пояснює, чому, маючи певні вихідні можливості, країни домагаються різних успіхів у конкурентній боротьбі.

Цей аспект, що має велике практичне значення для кожного уряду, підкріплено великою теоретичною базою. У роботах міжнародних організацій велика увага приділяється ефективності стратегій різних рівнях. Так у щорічнику МІРМ наголошується, що конкурентна стратегія країни має бути систематичною, послідовною та стабільною. Бізнес може пристосуватися до будь-яких несприятливих умов у тому випадку, якщо «правила гри» чіткі та передбачувані. У деяких країнах, наприклад, Малайзія чи Китай, законодавство досить сильно

обмежує компанії, проте сталість цих правил дозволяє бізнесу пристосовуватися. В інших країнах, наприклад, в Індії, пріоритети змінювалися досить часто, збільшуючи безлад та недовіру серед суб'єктів бізнесу.

Завдання підвищення національної конкурентоспроможності слід вирішувати систематично та системно. Відповідні заходи мають бути продуманими, послідовними і націленими на довгострокову перспективу, а прийняті рішення - торкатися всіх сфер національного господарства, різні рівні економіки та широкий спектр факторів, що впливають на добробут. На практиці дедалі більше країн та регіонів розробляють стратегії довгострокового економічного розвитку, одним із пріоритетів яких є підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Досягнення поставленої мети здійснюється шляхом на чинники конкурентоспроможності. Необхідно відзначити, що ряд факторів є об'єктивними, тобто не схильними до впливу людини, їх можливо тільки використовувати і враховувати (географічне положення, природні ресурси і т.д.) Але більшість факторів є керованими (стабільність, відкритість, податкова система, інституційне середовище, інфраструктура та ін), саме вони становлять найбільший інтерес для дослідника. Впливаючи саме на керовані фактори конкурентоспроможності, кожна держава прагне створити найбільш конкурентоспроможне за міжнародних економічних відносин національне середовище економіки. Значимість керованих чинників підкреслює концепція географічного посибілізму, у межах якої навіть порівняно несприятлива географія – не пута національної конкурентоспроможності, а умови для її зростання у сприятливому інституційному середовищі.

Чинники конкурентоспроможності країни можна також поділити на зовнішні (глобалізація, науково-технічний прогрес, фінансову кризу тощо) та внутрішні (інститути, інфраструктура, ефективність ринків, людський капітал, географічне розташування). Вочевидь, що до керованим належить більшість внутрішніх чинників, вплив зовнішні параметри то, можливо лише непрямым.

Можливе угруповання факторів відповідно до рівнів економіки:

- Мікрорівневі (якість та ціна продукції);
- Мезорівневі (стан основних галузей промисловості та міжгалузевих комплексів);
- Макрорівневі (стабільність та збалансованість господарської системи, стабільність національної валюти, податковий режим, інвестиційний клімат, науково-освітня та технічна база).

Під час розгляду міжнародної конкурентоспроможності як процесу особливий інтерес викликає класифікація, запропонована М.І. Гельвановським. З його точки зору, можна виділити три типи конкурентних переваг, останні з яких мають особливе значення в сучасній економічній ситуації, що швидко змінюється:

- 1) ресурсні – володіння ресурсами особливого, якості чи кількості (природними чи набутими);
- 2) операційні - що характеризують ступінь чи ефективність використання наявних ресурсів;
- 3) програмно-стратегічні – наявність певної стратегії розвитку суб'єкта-носія конкурентних переваг та якість цієї стратегії.

Приклади суттєвих зрушень відносної конкурентоспроможності окремих країн за відносно невеликий період часу демонструють можливість досягнення значних результатів за рахунок впливу на умови та фактори формування міжнародної конкурентоспроможності. Показовим є зміщення відносних позицій країн з перехідною економікою, що розвивається.

Ефективність управління факторами та здатність країни перетворити їх на довгострокові конкурентні переваги визначається системністю та послідовністю розробленої стратегії, глибоким аналізом факторів у їх взаємодії. Не можна погодитися з думкою К.В. Швандар про перевагу стратегії, «спрямованої досягнення більш гармонійного розвитку всіх внутрішніх чинників міжнародної конкурентоспроможності». Найкращий результат можна досягти за рахунок рівномірного розвитку економічних параметрів, виправлення слабких сторін,

виявлених при аналізі конкурентоспроможності країни (наприклад, рейтинги ВЕФ або Система національного моніторингу конкурентоспроможності).

Системність міжнародної конкурентоспроможності у взаємодії її факторів та рівнів найбільш повно та наочно представлена в теорії М. Портера. Конкурентний ромб, стадії розвитку конкурентних переваг, кластерний аналіз, що докладно розглядаються в наступному розділі, у сукупності представляють механізм завоювання конкурентних переваг і дають основу для кількісного виміру міжнародної конкурентоспроможності та прийняття практичних рішень на рівні макроекономіки.

Підсумовуючи, роботи можна зробити висновок, що міжнародна конкурентоспроможність, з теоретичної точки зору, є системним, комплексним, багаторівневим і багатофакторним поняттям. Цим визначається деяка незавершеність теорії міжнародної конкурентоспроможності, яка, незважаючи на бурхливий розвиток наприкінці ХХ століття, характеризується відсутністю єдиного визначення та загальної концепції. Тим не менш, у рамках міжнародних організацій вже кілька десятків років публікуються практичні дослідження, що дають, на базі власного теоретичного підходу, кількісне визначення національної конкурентоспроможності та репрезентують у своїх рейтингах відносні позиції країн.

1.3. Методологія та рейтингові оцінки міжнародної конкурентоспроможності країни

Останні 30 років розвиток методології та теорії міжнародної конкурентоспроможності відбувається великою мірою в рамках відповідних проектів міжнародних організацій, насамперед Всесвітнього Економічного Форуму (ВЕФ) та Міжнародного інституту розвитку менеджменту (МІРМ), які протягом багатьох років публікують щорічні звіти з конкурентоспроможності країн. Основні індекси та теоретичні концепції цих організацій представлені у таблиці 2.

**Основні міжнародні організації, що публікують індекси
конкурентоспроможності країн.**

Організація	Індекс	Роки	Теоретична база
Європейський Форум з розвитку менеджменту (ЄФМ) (European Management Forum, EMF) створений у 1971 році	Щорічні порівняльні рейтинги провідних економік світу	З початку 70-х років	22 країни ОЕСР 10 факторів 200-300 показників
Всесвітній економічний форум (ВЕФ) (World Economic Forum, WEF) Функціонує з 1979 року після реорганізації ЄФМ	Індекс світової конкурентоспроможності	90-ті роки	Розвиток методик ЄФМ
	Індекс макроекономіки країни (Індекс зростання конкурентоспроможності)	1996-2004 рр.	3 причини (макроекономічне середовище, інститути, технологічний прогрес) 34 показники
	Індекс конкурентних позицій бізнесу (Індекс конкурентоспроможності бізнесу)	1998-2007 рр.	Ромб конкурентоспроможності та теорія стадій розвитку М. Портера 2 субіндекси («діяльність компаній» та «якість середовища бізнесу»)
	Індекс Глобальної конкурентоспроможності	з 2005 р.	Теорія стадій розвитку конкурентних переваг М. Портера 12 факторів більше 300 показників
	Індекс Стійкої конкурентоспроможності	з 2011 р.	Теорія сталого розвитку 12 основ + 2 додаткові основи більше 300 показників
Міжнародний Інститут розвитку менеджменту (МІРМ) International Institute for Management Development (IMD) Створено 1989 р.	Рейтинг IMD World Competitiveness Yearbook (WCY)	з 1989 р.	Ромб конкурентоспроможності М. Портера Поділ економік на 2 групи за чисельністю населення 4 фактори 320 критеріїв

ВЕФ, створений у 1979 році внаслідок реорганізації Європейського форуму з розвитку менеджменту, вже понад 30 років щорічно публікує Звіт з міжнародної конкурентоспроможності. Основу кожного звіту є результати дослідження конкурентних позицій країн, зведені на основі єдиного індексу, що визначає відносний рейтинг країни. Крім того, велика увага приділяється методології та теоретичним основам індексу. Відмінною рисою доповідей ВЕФ є постійне трансформування індексів: від зміни кількості країн у рейтингах та кількості аналізованих факторів до істотної модифікації базової концепції індексу. Такий підхід дозволяє постійно вдосконалювати методику, враховуючи всі актуальні процеси в теорії та реальній економіці, однак суттєво ускладнює аналіз конкурентних позицій країн у динаміці.

У доповіді 2011 року фахівці ВЕФ оголосили про чергову зміну методики розрахунку індексу міжнародної конкурентоспроможності країн. Передбачається, що Індекс Глобальної конкурентоспроможності (ІГК), що розраховується з 2005 року, поступово поступатиметься місцем Індeksu Стійкої конкурентоспроможності (ІВК), хоча раніше повідомлялося, що ІГК, що поєднує мікроекономічні та макроекономічні основи конкурентоспроможності, буде основним індикатором ВЕФ.

ІГК визначає конкурентоспроможність як набір інститутів, політики та інших факторів, що визначають рівень продуктивності країни. Останній, своєю чергою, зумовлює стійкий рівень добробуту. Індекс побудований на 12 засадах конкурентоспроможності: інститути; інфраструктура; макроекономічне середовище; охорона здоров'я та базова освіта; вища освіта та професійна підготовка; ефективність товарного ринку; ефективність ринку праці; ефективність фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку; ефективність бізнесу; інновації. Новий індекс, попередній варіант якого вперше опублікований у звіті 2011-2012 року, розширює ІГК, орієнтує інтегральну оцінку конкурентоспроможності на більш довгострокову перспективу та враховує концепцію сталого розвитку, тобто розвитку, що дозволяє задовольняти сьогоденні потреби не на шкоду можливості майбутніх поколінь.

Рис. 1.1. Система дослідження міжнародної конкурентоспроможності країни

Як визначення, і методологія нового індексу перебувають у процесі доопрацювання і вдосконалення. Індекс Стійкої конкурентоспроможності (ІУК), у своєму попередньому варіанті, відображає той факт, що деякі складові стійкості впливають на національну продуктивність у тривалому періоді, але не мають значення короткому. З цієї точки зору, у Доповіді ВЕФ 2011 стійка конкурентоспроможність визначається як набір інститутів, політики та інших факторів, що визначають рівень продуктивності країни і, водночас, забезпечують

можливість задоволення потреб майбутніх поколінь. Отриманий індекс представляє більш глибоке розуміння довгострокової стійкої конкурентоспроможності у 20-річній перспективі, тоді як ІГК оцінює коротко- та середньостроковий аспект. З 2013 року визначення дещо видозмінилося: «Стійка конкурентоспроможність - набір інститутів, політики та інших факторів, що дозволяють підтримувати рівень продуктивності країни в довгостроковому періоді та забезпечують соціальну стійкість і збереження навколишнього середовища». Таким чином, акцент перенесений із довгострокового характеру зростання на його якісні параметри, що забезпечують стійке процвітання.

Методологія індексу поступово переглядається. Так в 2011 році передбачалося, що ІВК міститиме практично всі елементи ІГК, але розподілені інакше по 5 нових групах, а також враховувати ряд параметрів, що мають першорядне значення в довгостроковому періоді – демографія, соціальна згуртованість, турбота про навколишнє середовище. Варіант розрахунку, запропонований у 2012 році, передбачає, що ядром ІВК стає звичайний ІГК, до 12 основ якого додаються ще 2 – Стійкість довкілля та Соціальна стійкість. З 2013 року ІВК також формується на основі ІГК, але шляхом розрахунку скоригованих на певний коефіцієнт індексів: ІГК, скоригований на коефіцієнт соціальної стійкості та ІГК, скоригований на коефіцієнт стійкості навколишнього середовища. Таким чином, на поточному етапі ІВК (або ІГК з поправкою на стійкість), являє собою ІГК, скоригований за цими двома параметрами. Такий підхід, безперечно, забезпечує наступність зміненого індексу та кращу сумісність у динаміці.

За підрахунками за 2014 рік, для більшості країн рейтингу підсумкова оцінка змінюється більш ніж на 5% у той чи інший бік. Істотне покращення (більш ніж на 15%) з урахуванням поправки на стійкість відзначається для таких країн як Швейцарія, Норвегія, Нова Зеландія, Австрія, суттєве погіршення у Лівії, Гаїті та Ємену. Зазначимо також, що країни з високим рейтингом поправка на стійкість здебільшого не змінює або покращує позицію, тоді як практично для всіх країн нижньої частини рейтингу ситуація погіршується. Таким чином, розрив

між країнами з сильнішими та слабкішими конкурентними позиціями посилюється. Що стосується Росії, скоригований індекс суттєво не відрізняється від стандартного ІГК (як із поправкою на кожен коефіцієнт окремо, так і з урахуванням обох коефіцієнтів).

Описані зміни наочно становлять еволюцію методології ВЕФ: при збереженні основної частини факторів та базової концепції, зміщується основний акцент дослідження, спрямовуючи аналіз по новому шляху та одночасно ускладнюючи зіставлення індексів. У той самий час, слід зазначити істотне теоретичне перевага нового підходу як у глибині аналізу, і за змістом оновленої парадигми.

Щорічник міжнародної конкурентоспроможності МІРМ оцінює та аналізує вплив національного середовища, створеного в країні, на процес створення багатства. Дослідження ґрунтується на аналізі взаємодії 4 ключових факторів, що визначають конкурентне середовище в країні: 1) економічний розвиток; 2) ефективність держави; 3) ефективність бізнесу; 4) інфраструктура. Методика МІРМ значно стабільніша, ніж у ВЕФ, що дає можливість для проведення аналізу в динаміці, хоча оцінюється лише півсотні країн (майже втричі менше, ніж у дослідженні ВЕФ). У той же час, більша аналітична інформація, використана для складання рейтингу, не є загальнодоступною на відміну від даних Доповідей щодо глобальної конкурентоспроможності.

Розширене розуміння конкурентоспроможності МІРМ ґрунтується на «10 золотих правилах», яким має слідувати країна, щоб стати чи залишитися конкурентоспроможною:

1. Створювати стабільне та передбачуване законодавче середовище.
2. Гарантувати швидкість, прозорість та відповідальність управління, а також відсутність перешкод для ведення бізнесу
3. Постійно інвестувати у розвиток та підтримання інфраструктури як економічної (дороги, повітряне сполучення, телекомунікації тощо), так і соціальної (здоров'я, освіта, пенсії тощо)

4. Зміцнювати середній клас: основне джерело процвітання та довгострокової стабільності.

5. Розвивати приватні підприємства середнього розміру: запорука економічної різноманітності.

6. Підтримувати співвідношення рівнів заробітної плати, продуктивності та оподаткування.

7. Розвивати місцеві ринки, стимулюючи приватні заощадження та національні інвестиції.

8. Поєднувати агресивність політики на іноземних (експортних) ринках та привабливість для видів діяльності, що створюють додаткову вартість.

9. Дотримуватися балансу між вигодами, що дає глобалізація, та національними вимогами, для забезпечення соціальної стійкості та збереження системи цінностей своїх громадян.

10. Не забувати про ключову роль людини в досягненні високої конкурентоспроможності і прагнути більш високого рівня добробуту кожного.

Кількісне визначення відіграє важливу роль у сучасній теорії конкурентоспроможності. В той же час, остаточний рейтинг дуже корелює з показником ВВП на душу населення, який є узагальненим показником національної продуктивності і стійко пов'язаний з динамікою рівня життя в країні. Це найкращий об'єктивний показник національного добробуту, доступний по всіх країнах, пояснення якого і покликані займатися дослідженням міжнародної конкурентоспроможності. Наприклад, щодо параметрів ІГК застосовуються найбільш статистично значущі чинники, пояснюють зміни ВВП душу населення, скоригованого за паритетом купівельної спроможності. Напрошується питання доцільності збору великої кількості інформації та складних обчислень, якщо результат багато в чому збігається з розподілом країн за рівнем душевого доходу. Проте звіти та рейтинги міжнародної конкурентоспроможності дають величезну базу для аналітичних досліджень, надаючи дані щодо субіндексів та факторів, що формують підсумковий індекс. Велика інформація використовується як у теоретичних, так і в практичних дослідженнях. Приватні компанії

використовують їх як початкові дані для аналізу національних переваг та ризиків, а уряди отримують уявлення про конкурентну позицію країни серед конкурентів.

При всьому різноманітті підходів до питання міжнародної конкурентоспроможності, можна назвати низку ключових показників, відбивають суть поняття. Серед них акцент на довгостроковому (стратегічному) аспекті, першорядна роль людського фактора та добробуту населення, зв'язок з технологічними досягненнями та економікою знань. Особлива увага приділяється мікроекономічним основам міжнародної конкурентоспроможності, які припускають, що саме компанії створюють цінність та визначають продуктивність, завдання ж держави – підтримка здорового конкурентного середовища.

Висновки до першого розділу

Дослідження міжнародної конкурентоспроможності мають глибоке коріння в економічній теорії, оскільки намагаються відповісти на одне з ключових її питань, про причини процвітання народів та механізм завоювання лідируючих позицій на міжнародних ринках. Основи теорії міжнародної конкурентоспроможності закладено у межах двох широких розділів економічної теорії: теорій міжнародної торгівлі та міжнародного поділу праці, а також теорії економічного зростання. Безпосереднє впливом геть її формування, надали також теорія конкуренції, інституційний і еволюційний підхід економіки.

Зовнішньоторговельні відносини досі залишаються важливим фактором у конкурентній боротьбі країн, поступово поступаючись таким параметрам як інститути, технології, знання, людський капітал тощо. Класичні та неокласичні теорії зовнішньої торгівлі ускладнювалися, рухаючись у пошуку пояснень природи міжнародного обміну та зростання добробуту, від абсолютних переваг до відносних, далі до поняття факторних переваг, а від них – до конкурентних переваг країн, що розглядаються в роботі. У XX столітті, крім теорії міжнародної конкуренції, виникла ще низка сучасних альтернативних теорій зовнішньої торгівлі, що аналізують нові явища, такі як зростання внутрішньогалузевої торгівлі між країнами, монополізація ринків та неоптимальне використання факторів виробництва.

Більш широкий ряд чинників економічного розвитку у рамках теорій економічного зростання, зокрема, теорій нової хвилі. Першочергове значення для досягнення сталого та збалансованого зростання приписується технологічному прогресу, інноваціям, НДДКР, рівню знань, інституційній складовій. Останній компонент, що займає дедалі більше у сучасних дослідженнях конкурентоспроможності, найбільш докладно вивчається у межах інституційної економічної теорії. Еволюційний підхід дає методологічну основу для аналізу взаємодій суб'єктів за умов невизначеності довкілля. Більш практичні аспекти

відносин країн на світових ринках досліджуються в теоріях конкуренції та кооперації.

Теоретичні дослідження міжнародної конкурентоспроможності та її кількісний вимір дають велику базу для аналізу та прийняття стратегічних рішень. Виявлення переваг та недоліків національного середовища, стимулюючих та стримуючих факторів економічного розвитку дозволяє оцінити поточну економічну ситуацію та її перспективи. Приватні компанії використовують ці дані для первинного аналізу ризиків країни, а уряди отримують уявлення про конкурентну позицію національної економіки на світових ринках. Таким чином, аналіз міжнародної конкурентоспроможності порушує весь комплекс ключових питань, пов'язаних із стійким зростанням національного добробуту та рівня життя населення, та дає базу для їх вирішення.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН СВІТУ

2.1. Сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності країн світу під впливом пандемії Covid-19.

Першим зазнав впливу спалаху нового вірусу SARS-CoV-2 фінансовий сектор світової економіки. 21 січня 2020 р. обвалилися торги на фондових біржах Китаю, а 27 січня – на європейських біржах. Глобальний обвал фондового ринку тривав з 20 лютого по 12 березня 2020 року [10], [11], [12]. Таким чином, світова економічна криза, спричинена стрімким розповсюдженням вірусу SARS-CoV-2, як і в 2008-2009 рр., розпочалася зі світової фінансової кризи. Причиною цьому є високий ступінь стурбованості та невизначеності на фондових ринках, оскільки виникнення коронавірусної хвороби відбулося дуже раптово, а її поширення було настільки швидким, що за 2,5 місяці вона переросла у пандемію світового масштабу. Через негативну динаміку котирування цінних паперів (майже до -40%) на найбільших світових фондових біржах з початком пандемії центральним банкам багатьох країн довелося знизити процентні ставки, щоб здешевити запозичення та заохотити витрати на стимулювання економіки. Після успішних випробувань вакцин динаміка деяких біржових індексів стала позитивною. Станом на 24 січня 2021 року відсоткова зміна індексу Dow Jones – (+7,1%); SSE Composite – (+16,1%); Nikkei 225 – (+22,9%). Однак досі залишається негативною динаміка FTSE 100 (-11,6%) та FTSE MIB (-5,3%). Аналітики стурбовані, що можливість подальших затримок програм вакцинації може спричинити більшу волатильність фондових ринків [13]. Після фінансового сектору з початком пандемії 11 березня 2020 року постраждав і реальний. Через оголошений карантин у багатьох країнах з високою захворюваністю на Covid-19 різко зріс попит на продукти першої необхідності, виник товарний дефіцит, розпочалися ринкові спекуляції, зловживання ринковим становищем, особливо щодо медичних

товарів. Введений навесні 2020 р. урядами держав карантин, зокрема, передбачав припинення роботи транспорту, обмеження на пересування, дотримання маскового режиму, соціальної дистанції, жорстке дотримання санітарноепідеміологічних норм. Тому на зміну ажіотажу у сфері роздрібно́ї торгівлі прийшло різке падіння відвідуваності торговельних центрів та магазинів. Велика частина малих підприємств, яких була відсутня або слаборозвинута система он-лайн продажів зазнала банкрутства або закрилася на невизначений час [13]. Натомість конкурентоспроможними на ринку стали ті компанії, які пропонують безконтактну кур'єрську доставку [14]. Зміна купівельної поведінки призвела до значного зростання онлайн-роздрібно́ї торгівлі, світова виручка якої в 2020 році склала 3,9 трлн дол. [13]. Масове закриття торкнулося не тільки підприємств сфери торгівлі, але й підприємств транспортної (особливо авіаційної), туристичної, готельноресторанної, розважальної, культурної, спортивної сфер [13]. Закрилася й частина промислових підприємств. Внаслідок цього значно зменшилася потреба країн у енергетичних носіях через скорочення споживання електроенергії. Це призвело до падіння попиту на нафту та нафтопродукти. Обвал цін на нафту поглибив світову економічну рецесію [15], [16]. Тривалий карантин змінив пріоритети споживання: впав попит на автомобілі й одяг через перехід на дистанційну роботу і закономірно зріс на побутові товари через майже постійне перебування вдома [17]. Що стосується виробників автомобілів, то частина з них значно скоротила або повністю зупинила виробництво у зв'язку з припиненням поставок комплектуючих частин через логістичні обмеження, накладені карантинними заходами. Це, наприклад, Volkswagen, BMW, Daimler [18]. Найбільше постраждали глобальні ланцюжки доданої вартості, які залежать від постраждалих регіонів, таких як Китай, Італія, Іспанія або Німеччина [19]. За прогнозом Міжнародної асоціації повітряного транспорту, збитки авіакомпаній за 2020 р. складуть 38 млрд дол. Ринок авіаперевезень вийде на рівень 2019 р. лише у 2024 р. [20]. 7 Так дані служби відстеження рейсів FlightRadar24 свідчать, що якщо що у 2019 р. динаміка польотів мала сезонний характер, то у 2020 р. із початком глобального карантину

(11 березня, початок пандемії), почалося різке падіння кількості рейсів, яке призупинилося у квітні. На зміну йому прийшло поступове зростання, але на початку 2021 року рівень позаминулого року ще не був досягнутий. (рис. 1).

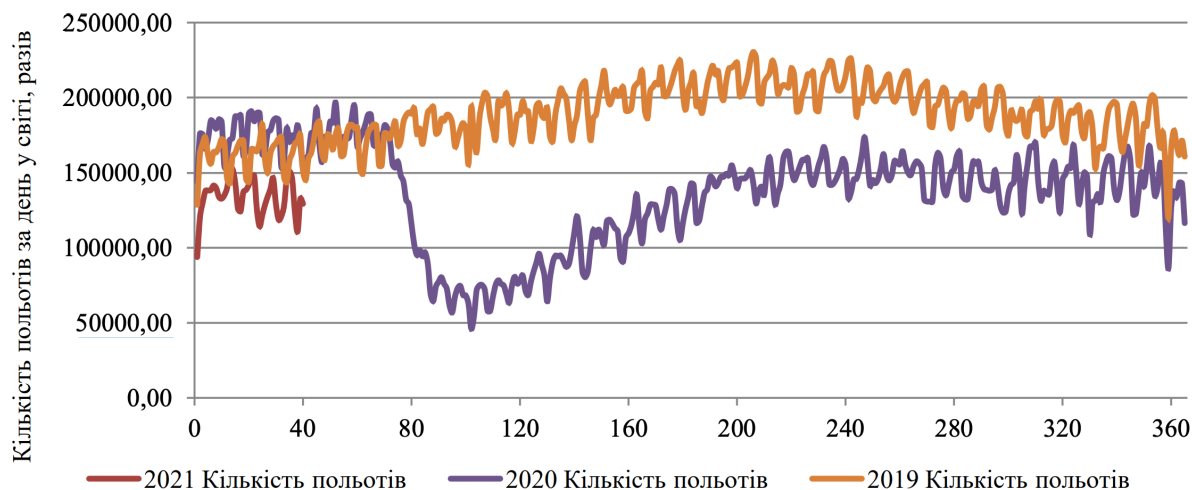

Рис. 2.1. Кількість польотів за день у світі, разів за 2019-2021 роки

Складено на основі: [21]

На противагу іншим галузям, спостерігаються високі доходи і стрімке зростання акцій більшості найбільших фармацевтичних ТНК. Акції Moderna (+715,5%), Novavax (+224,9%) зазнали значного зростання (дані станом на 24 січня 2021 року). Разом з тим спостерігається падіння курсу акцій Pfizer (- 10,4%). Партнерство з BioNTech, висока вартість виробництва та управління та зростаюча кількість конкурентів зменшили довіру інвесторів до компанії [13]. З початком пандемії процес працевлаштування став важчим через збільшення конкурсу на одне робоче місце, пов'язане зі зменшенням штату співробітників компаніями, кількості нових вакансій і стрімкого збільшення безробітних. Так, за даними МВФ, найбільше зріс рівень безробіття у США (з 3,7% до 8,9%) та Канаді (з 5,7% до 9,7%) [22]. У цілому рівень безробіття, за оцінками WEF, виріс з 88 до 115 млн ос. в 2020 р. [23].

0,00 50000,00 100000,00 150000,00 200000,00 250000,00 0 40 80 120 160 200 240 280 320 360

2021 Кількість польотів 2020 Кількість польотів 2019 Кількість польотів

Кількість польотів за день у світі, разів 8 Станом на січень

2021 р. кількість нових робочих місць у багатьох країнах все ще дуже низька. Щоденні темпи зростання нових вакансій досі негативні у Франції, Іспанії, Великобританії і деяких інших країнах [13]. За оцінками МВФ станом на січень 2021 р., глобальна економіка скоротилася на 3,5% у 2020 р. Організація назвала спад найгіршим з часів Великої депресії 1930-х років. Однак МВФ прогнозує зростання світової економіки на 5,5% в 2021 р. [24]. Це буде обумовлено, в першу чергу, такими країнами, як Індія і Китай, зростання яких, за прогнозами, складе 11,5% і 8,1% відповідно. Очікується, що відновлення в країнах, орієнтованих на послуги, які сильно постраждали від пандемії, як Великобританія чи Італія, буде повільним. Крім цього, значно зросла частка тіньового сектора економіки, особливо в країнах з низьким рівнем доходу (в першу чергу, Африканського регіону) [25]. Наслідки пандемії Covid-19 у наступні 3-5 років можуть поставити під загрозу розвиток світової економіки, застерігають експерти Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). Крім того, в результаті пандемії може посилитися соціальна нерівність та економічна нестабільність, йдеться в доповіді ВЕФ про глобальні ризики Global Risks Report 2021 [26]. Зокрема, представники бізнесу і різних соціальних груп, опитані експертами, очікують, що протягом наступних 3-5 років пандемія призведе до таких проблем, як спекулятивні бульбашки, нестабільність цін, надмірне зростання зовнішнього боргу країн, значні труднощі у пошуку роботи. У дослідженні наголошується, що початок вакцинації від COVID-19 не означає припинення впливу пандемії на соціально-економічний розвиток. Світова соціально-економічна система в подальшому зазнає значних трансформацій. Наслідки впливу пандемії на світової економіки матимуть довгостроковий характер.

Для того, щоб пом'якшити негативний вплив карантину в умовах пандемії Covid-19 на національну економіку, державами та міжнародними організаціями була впроваджена низка заходів в рамках різних напрямів національної політики, узагальнених у таблиці 2.1.

Напрямки державної політики окремих країн

№ з/п	Країна	Заходи щодо мінімізації наслідків пандемії	Обсяг їх фінансування, млрд дол.	Напрямок національної політики
1	2	3	4	5
1	Україна	Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	2,9	Фіскальна
		Розвиток медичної інфраструктури	0,38	Бюджетна
		Фінансування медичного персоналу	0,42	
		Кредитування малого та середнього бізнесу	0,625	Кредитна
		Виплата допомоги по безробіттю та звільнення	0,384	Соціальна, бюджетна
2	ЄС	Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	654,5	Фіскальна
		Збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я	290	Бюджетна
		Кредитування малого та середнього бізнесу	242,41	Кредитна
		Додаткова покупка цінних паперів центральним банком	900	Монетарна
		Підвищення ліквідності банківського сектору	144	
		Підтримка державних інвестицій для лікарень, малих і середніх підприємств, ринків праці та регіонів, що зазнають напруги	44,4	Інвестиційна
		Захист робітників та робочих місць	120	Соціальна, бюджетна
3	Китай	Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	747	Фіскальна
		Кредитування малого та середнього бізнесу	62	Кредитна
		Скорочення нормативів обов'язкових резервів	85,2	Монетарна
		Вливання в формі операцій на відкритому ринку	263,5	
		Зниження мит і податків	139,5	Податкова

1	2	3	4	5
4	США	Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	2000	Фіскальна
		Збільшення фінансування лікарень, медичної інфраструктури	75	Бюджетна
		Збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я	25	
		Кредитування малого та середнього бізнесу	859	Кредитна
		Збільшення випуску ліквідних цінних паперів	700	Монетарна
		Виплати по безробіттю	268	Соціальна, бюджетна
		Продовольча допомога	25	
		Фінансова допомога постраждалим від пандемії Covid-19	100	
		Захист заробітної плати	483	Податкова
		Податкові пільги	293	
		Підтримка авіакомпаній та стратегічно важливих підприємств	42	Структурно-галузева

5	Бразилія	Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	220,8	Фіскальна
		Кредитування малого та середнього бізнесу	12	Кредитна
		Грошові виплати домогосподарствам	16,7	Соціальна, бюджетна
		Збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я	4,5	Бюджетна
6	Єгипет	Кредитування малого та середнього бізнесу	6,4	Кредитна
		Збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я	0,319	Бюджетна
		Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	6,13	Фіскальна
		Цільова підтримка туристичного сектору	3,2	Структурно-галузева
7	ОАЕ	Скорочення нормативів обов'язкових резервів	70	Монетарна
		Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	8,7	Фіскальна
		Податкові пільги	0,4	Податкова
		Підтримка приватного сектора	4,4	Бюджетна
		Кредитування малого та середнього бізнесу	2,5	Кредитна
8	Іран	Фіскальні заходи по боротьбі з Covid-19	58,37	Фіскальна
		Кредитування малого та середнього бізнесу	27,4	Кредитна
		Вливання в валютний ринок	1,5	Монетарна
		Збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я	11,7	Бюджетна
		Мораторій на сплату податків	35	Податкова
		Страхування безробіття	1,75	Страхова

Аналітична вибірка представлена Україною, Європейським Союзом (ЄС) і країнами з різних регіонів, серйозно постраждалих від пандемії Covid-19. У Східній Азії – це Китай як країна-осередок пандемії. У Північній Америці – США, у Латинській – Бразилія. Серед країн Африканського континенту в економічному плані найбільш постраждав Єгипет через серйозний удар по туристичному сектору. Серед країн Близького Сходу обрано Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) як країну, що постраждала від нафтової кризи, спричиненої пандемією, та Іран, який знаходиться під перманентними економічними санкціями. Проведемо оцінювання результативності національних політик мінімізації наслідків впливу пандемії на основі аналізу впливу проведених заходів в рамках цих політик на основні макроекономічні показники міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Серед них було обрано ВВП на душу населення (у поточних цінах), темпи приросту реального ВВП, рівень інфляції (індекс

споживчих цін), частку зовнішнього державного боргу у ВВП та рівень безробіття. Отже, спочатку проаналізуємо динаміку ВВП на душу населення (у поточних цінах) в аналізованих країнах за 2019 та 2020 роки (до та після початку пандемії (рис. 2). З рис. 2 видно, що ВВП на душу населення в Україні у 2020 році впав на 7,8%, що є досить значним падінням. Якщо проаналізувати обсяг фінансування заходів мінімізації наслідків пандемії за 2020 рік, то в Україні він не мав таких масштабів, як в інших країнах вибірки.

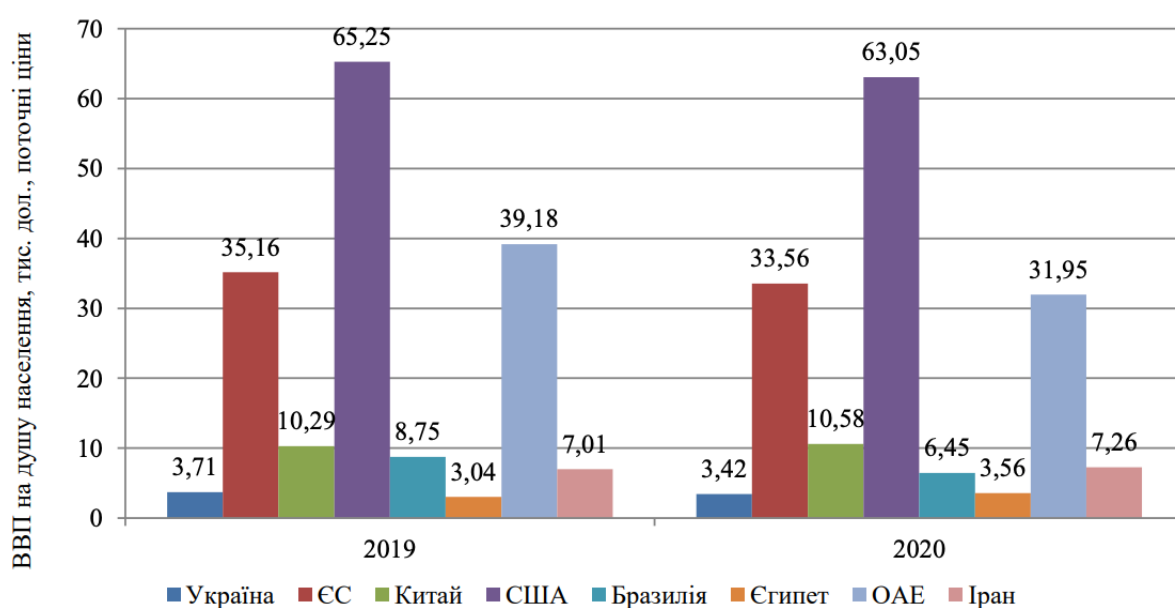

Рис. 2.2. ВВП на душу населення, тис. дол., у поточних цінах в 2019-2020 рр. в Україні, ЄС, Китаї, США, Бразилії, Єгипті, ОАЕ, Ірані Складено на основі:

[36]

На фіскальні заходи боротьби з пандемією уряд України у 2020 році виділив 2,9 млрд дол. (80,9 млрд грн). В рамках бюджетної політики на розвиток медичної інфраструктури виділено 380 млн дол. (10,6 млрд грн). Національна служба охорони здоров'я виділила 420 млн дол. (11,7 млрд грн.) для фінансування медичного персоналу, що лікує пацієнтів з COVID. Щодо кредитної політики, то програмою субсидування позик «5-7-9» було надано позик на суму 625 млн дол. (17,4 млрд грн). [35]. Зважаючи на недостатні обсяги фінансування фіскальних заходів боротьби з пандемією, а також глибоку економічну рецесію в Україні у

2020 році, можна спрогнозувати подальше падіння ВВП на душу населення і в 2021 році

2.2. Вплив фіскальних заходів на розвиток міжнародної конкурентоспроможності країн світу.

Тепер порівняємо фіскальні заходи України з країнами ЄС. ВВП на душу населення країн ЄС за 2020 рік зазнав меншого падіння, ніж в Україні, – на 4,6% [36]. Однак масштаб фіскальних заходів у країнах ЄС є одним з найбільших у світі – 645,5 млрд. дол. (540 млрд євро) за 2020 рік. Бюджетна політика спрямована на виділення 290 млрд дол. (240 млрд євро) для 3,71 3,42 35,16 33,56 10,29 10,58 65,25 63,05 8,75 6,45 3,04 3,56 39,18 31,95 7,01 7,26 0 10 20 30 40 50 60 70 2019 2020 Україна ЄС Китай США Бразилія Єгипет ОАЕ Іран ВВП на душу населення, тис. дол., поточні ціни 11 фінансування витрат на охорону здоров'я. На кредитування малого та середнього бізнесу було направлено понад 240 млрд дол. (200 млрд євро) [35]. Однак, як бачимо з рис. 2, незважаючи на грандіозні за обсягом фінансування фіскальні заходи, економіка країн ЄС не уникнула падіння. Тому у липні 2020 р. представники країн-членів ЄС прийняли рішення про додаткове виділення 750 млрд євро для відновлення економіки після пандемії. 11 грудня лідери ЄС уклали угоду про бюджет ЄС та фонд оздоровлення «Наступного покоління» (NGEU). Передбачається, що кошти розподілятимуться між грантами (390 млрд. євро) та позиками (360 млрд. євро). Більшу частину коштів з Фонду планується витратити у 2021-23 рр. [35]. Зважаючи на те, що ЄС продовжує виділяти все більші кошти на оздоровлення національних економік Союзу, постраждалих внаслідок пандемії Covid-19, можна спрогнозувати позитивні темпи зростання ВВП на душу населення у 2021 році та повне відновлення економік ЄС у 2023 році. Стосовно КНР, то у 2020 році ВВП на душу населення виріс з 10,29 тис. дол. до 10,58 тис. дол. (рис. 2), тобто на 2,8% [36]. Китайська економіка є однією з небагатьох у світі, яка зросла за період пандемію. Досвід Китаю є показовим, оскільки ця країна першою прийняла удар пандемії і,

не дивлячись на значні втрати людей і ресурсів, її влада змогла виробити власну ефективну політику протистояння пандемії. Тільки в рамках фіскальної політики Китаєм було виділено 4,8 трлн юанів, або 747 млрд дол., що становить 4,7% ВВП країни. Саме завдяки тому, що кошти були спрямовані на кредитування малих і середніх підприємств (8% від всієї суми фіскальних заходів), у банківський сектор (11,5%), на підтримку фондової біржі (37,5%) для забезпечення безперебійних поставок медичного обладнання, а також зниження мит і податків (19%), уряду вдалося досягти економічного зростання [35]. З огляду на той факт, що ВВП більшості країн в 2020 р. знизився, можна спрогнозувати, що в Китаї завдяки економічному зростанню в 2020 р., темпи зростання ВВП на душу населення будуть збільшуватися й в 2021 р.

12 США є країною, яка наразі найбільше постраждала від пандемії Covid-19 за кількістю інфікованих. З рис. 2 можна побачити, що ВВП на душу населення США за 2020 рік знизився на 3,4%, тобто падіння показника було меншим, ніж в ЄС [36]. При цьому фіскальні заходи, оголошені Білим домом, склали 2 трлн дол., що є найбільшим пакетом допомоги економіці у боротьбі з пандемією Covid-19 серед усіх країн світу. Зокрема бюджетна політика охоплювала фінансування лікарень, медичної інфраструктури (75 млрд дол.), сфери охорони здоров'я (25 млрд дол. на тестування на віруси; розробку вакцин, терапевтичних засобів та діагностики тощо). У рамках кредитної політики було виділено 510 млрд дол. для запобігання банкрутству підприємств шляхом надання позик, гарантій та підтримки програми Федерального резервного резерву та 349 млрд дол. простих позик та гарантій адміністрації малого бізнесу для допомоги малим підприємствам. Стосовно монетарної політики, то ФРС знизила процентні ставки і зайнялася випуском ліквідності, оголосивши про покупку нових цінних паперів на 700 млрд дол. [35]. Так само, як і в ЄС, незважаючи на наймасштабніші у світі фіскальні та монетарні заходи, США не вдалося уникнути падіння ВВП на душу населення. Тому аналогічно ЄС, у грудні 2020 року Адміністрація Президента заявила про виділення додаткових 877 мільярдів дол. (близько 4,5 % ВВП) щодо боротьби з коронавірусом [35]. Тому можна спрогнозувати, що в США, як і в ЄС, буде

зростання ВВП на душу населення у 2021 році. Найбільшого економічного спаду серед обраних країн зазнала Бразилія: її ВВП на душу населення впав у 2020 р. з 8,75 до 6,45 тис. дол. (на 26,3%) [36]. Причиною економічного спаду є те, що влада Бразилії значно недооцінила масштаби поширення Covid-19. Через несвоєчасність превентивних заходів Бразилія є однією з найбільш постраждалих країн як за кількістю хворих Covid19, так і в економічному плані. Непослідовна національна політика призвела до значного зростання первинного дефіциту бюджету до 8,3% ВВП [34], [35]. Хоча й фіскальні заходи уряду склали 12% від ВВП і були реалізовані в різних напрямках національної політики (соціальна, фіскальна, монетарна), проте ці 13 заходи виявилися неефективними. Також, державі слід звернути увагу на страхування від безробіття і більше коштів виділяти на підтримку вразливих галузей промисловості, оскільки на домогосподарства було виділено значно більше коштів, ніж на бізнес [34], [35]. Надалі можна очікувати подальше падіння ВВП на душу Бразилії, хоча темпи такого падіння трохи сповільняться. Серед аналізованих країн у 2020 році найбільшого економічного зростання у поточних цінах вдалося досягти Єгипту: 3,56 тис. дол. ВВП на душу населення в порівнянні з 3,04 тис. дол. у 2019 г. (на 17,1%) [36]. Найбільш розвиненою в Єгипті є туристична сфера. Тому значна частина коштів була виділена на її підтримку в умовах карантину, а саме 12% всього ВВП країни, завдяки чому вдалося уникнути падіння галузі і переорієнтуватися на умови карантинних обмежень. Національна політика щодо мінімізації наслідків Covid-19 не виявилася настільки ефективною в ОАЕ. У 2020 році обсяг ВВП на душу населення в цій країні впав на 18,5% з 39,18 до 31,95 тис. дол. [36]. Причиною цього може бути нафтова криза, яка супроводжувалась падінням попиту та цін на нафту через значне зменшення потреби у споживанні енергетичних ресурсів у країнах, де було закрито високу частку підприємств. Найбільше постраждала сфера туризму, авіації та освіти. Якщо порівнювати політику ОАЕ з політикою більш успішних в питаннях мінімізації наслідків пандемії країн, то можна відзначити, що на фіскальні стимули виділено хоча і чимало, але все ж недостатньо коштів – 2,8 % ВВП (8,7 млрд дол.). Для

порівняння Іран, який знаходиться під економічними санкціями, тільки на кредитування бізнесу виділив 4,4 % ВВП. Замість податкових канікул ОАЕ надали лише податкові пільги і виділили на них всього 0,4 млрд дол. (в Ірані ж виділено 6% ВВП) [35]. У той же час, можна очікувати економічне зростання ОАЕ в 2021 р. в зв'язку з масштабною монетарною політикою держави. Центральним банком ОАЕ було оголошено про пакет заходів в 70 млрд дол. (20 % ВВП ОАЕ), спрямованих на зниження нормативних резервів банків, лібералізацію 14 банківської сфери. Передбачено спрощення банківських операцій, відстрочку по кредитах, пільгове кредитування для бізнесу [35]. Іран відноситься до країн, які найбільш постраждали від Covid-19 за кількістю інфікованих в Азії. В Ірані найбільше коштів було виділено на забезпечення мораторію по сплати податків, щоб зменшити навантаження на підприємства в період кризи. Завдяки цьому, за 2020 р. ВВП на душу населення країни виріс на 3,6%, що більше, ніж в КНР, тому в подальшому прогнозується збільшення цього показника. [35], [36]. Таким чином, було визначено, що обсяги фінансування фіскальних заходів дуже сильно різняться в обраних для аналізу країнах. Визначимо, чи залежать темпи приросту показника «ВВП на душу населення у поточних цінах» від обсягу фінансування фіскальних заходів боротьби з пандемією Covid-19 у 2020 році (рис. 3). Для цього побудуємо в додатку «Ексель» лінію тренду та визначимо коефіцієнт детермінації R^2

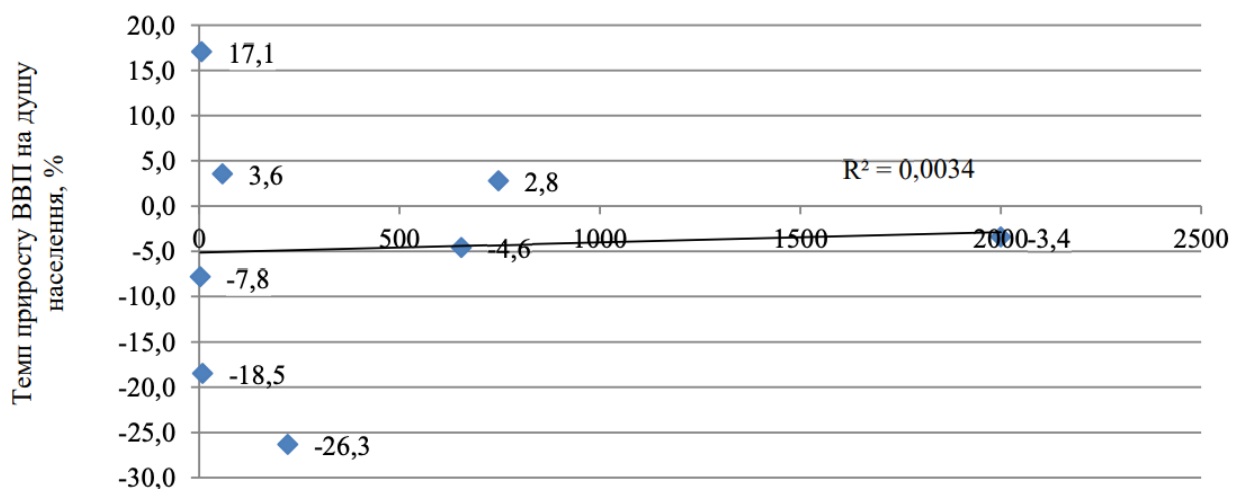

Рис. 2. 3. Модель залежності темпу приросту ВВП на душу населення (у поточних цінах) від обсягу фіскальних стимулів боротьби з пандемією

Складено на основі: [35], [36]

З рис. 2. 3 яскраво видно, що залежність між двома цими показниками відсутня ($R^2 = 0,0034$). Можна зробити висновок, що обсяг фінансування фіскальних заходів боротьби з пандемією не вплинув на темпи приросту ВВП на душу населення, а вплив мали інші фактори, наприклад, кількість інфікованих COVID-19 у країні. Візьмемо дані щодо кількості інфікованих станом в аналізованих країнах станом на 11.02.2021 [37], [38]:

- 1) Україна – 1258094 ос.;
- 2) ЄС – 20478718 ос.;
- 3) Китай – 89736 ос.;
- 4) США – 27964624 ос.;
- 5) Бразилія – 9671832 ос.;
- 6) Єгипет – 171390 ос.;
- 7) ОАЕ – 339667 ос.;
- 8) Іран – 1496455 ос.

Побудуємо модель залежності темпу приросту ВВП на душу населення (у поточних цінах) від кількості інфікованих COVID-19 (рис. 3.4).

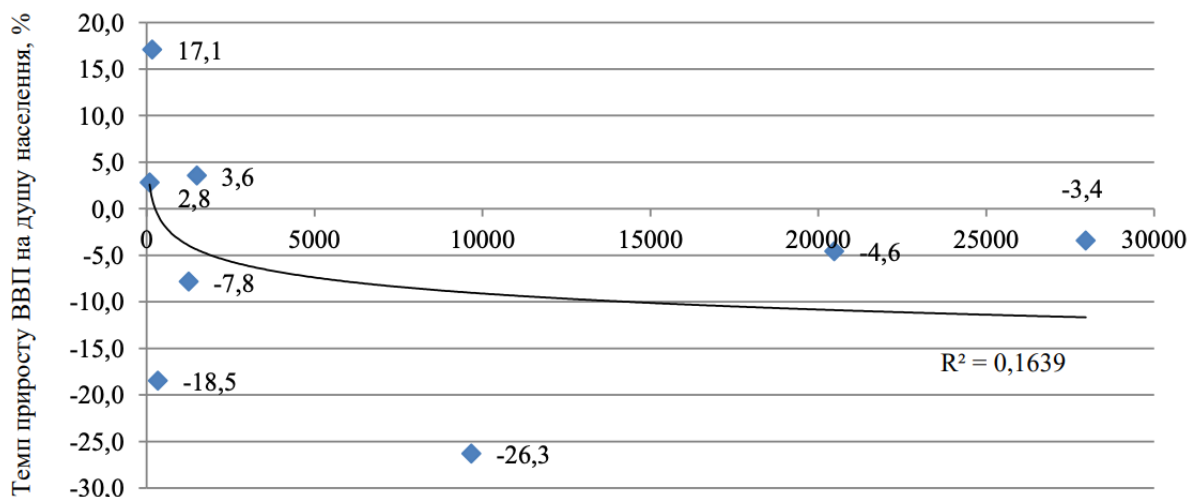

Рис. 2. 4. Модель залежності темпу приросту ВВП на душу населення (у поточних цінах) від кількості інфікованих COVID-19

Складено на основі: [36], [37], [38]

Як видно на рис. 3.4, коефіцієнт кореляції $R = 0,37$, що є слабкою взаємозалежністю, проте вищою, ніж між обсягами фінансування. Причиною такої кореляції є те, що США та ЄС зі значно вищою кількістю хворих змогли забезпечити значно менше падіння ВВП на душу населення (-3,4% та -4,6%) відповідно, ніж Бразилія (-26,3%), ОАЕ та Україна. Причина у цьому не стільки в масштабі фінансування заходів, а скільки в економічному стану та розвитку країн до пандемії. Так, ОАЕ зазнала серйозного удару через монокультурну спеціалізацію на нафтовій промисловості; Україна – через те, що її економіка досі не відновилася після подій 2014 р.; Бразилія – через низьку ефективність демократичних інститутів та недостатньо розвинуту економіку. Такі країни, як Китай, Єгипет та Іран, змогли досягти зростання завдяки швидкому спаду пандемії, що дозволило їх економікам раніше відновитись. Слід зауважити, що показник ВВП на душу населення у поточних цінах не відображає впливу інфляції на економіку. Тому доцільно окремо розглянути щоквартальну динаміку темпів приросту реального ВВП (рис. 3.5).

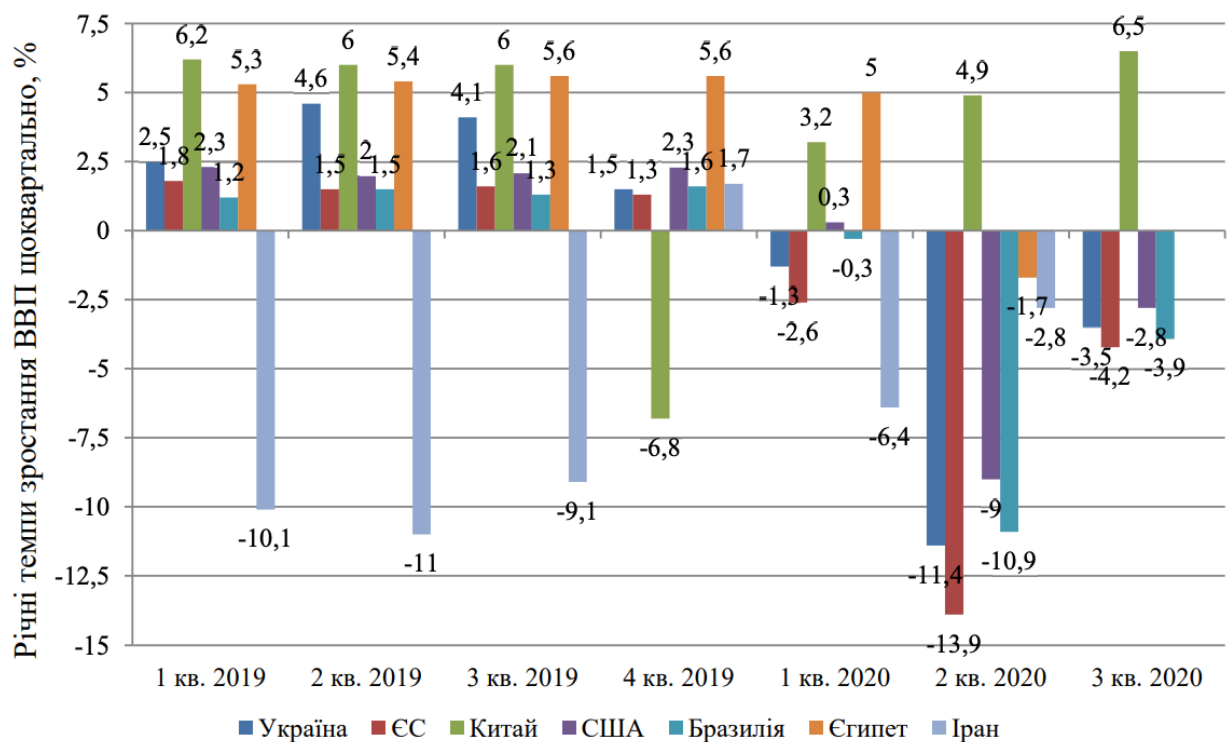

Рис. 2.5. Річні темпи зростання ВВП щоквартально, %, у 2019-2020 рр. в Україні, ЄС, Китаї, США, Бразилії, Єгипті, Ірані

Складено на основі: [39] Дані в ОАЕ по кварталах відсутні

Якщо у 2019 р. темп приросту реального ВВП України склав 3,2 %, то протягом трьох кварталів 2020 він був від'ємним, з найнижчим значенням у 2-му кварталі (-11,4 %) [39]. Різне падіння реального ВВП в Україні у цей період свідчить про неефективність початкових заходів щодо мінімізації наслідків карантину та неготовність економіки балансувати карантинні заходи. Економіку ЄС теж не оминули негативні тенденції. Спостерігається падіння темпів приросту реального ВВП, яке досягло свого апогею в другому кварталі 2020 р. Зважаючи на достатній запас міцності економіки в умовах карантинних обмежень країни ЄС знизили темпи падіння. Якщо розглядати щоквартальну динаміку ВВП (рис. 5) [39], то в Китаї пік падіння припав на четвертий квартал 2019 р. Початок пандемії, а разом з нею неготовність і деякий час на прийняття рішень дозволили показником ВВП різко піти вниз. У міру здійснення заходів щодо мінімізації наслідків пандемії, ВВП знову почало своє зростання. Що стосується США та Бразилії, то після економічного зростання у 2019 р. найбільш глибокого падіння реального ВВП економіка зазнала у другому кварталі 2020 року (-9% та -10,9% відповідно), у самий розпал пандемії. У третьому кварталі реальний ВВП мав не такий значний негативний приріст (-2,8% та -3,8% відповідно). Тобто це говорить про те, що профінансовані державами заходи почали показувати результати у третьому кварталі. У Єгипті у другому кварталі 2021 р. спостерігається падіння реального ВВП на 1,7%. Інформація за третій квартал не наводиться. Однак у 2021 р. слід очікувати збільшення темпів зростання реального ВВП. Сам темп буде залежати від швидкості відкриття інших туристичних дестинацій. Якщо тенденція не зміниться, а Єгипет збереже свою відкритість туристичним потокам, то зростання ВВП очікується на рівні 9–10 %. І це дуже високий рівень для країн, що розвиваються, навіть в допандемічний період. Якщо аналізувати динаміку темпів приросту реального ВВП Ірану за період 2019–2020 рр., то можна відзначити, що його істотне падіння мало місце ще до початку пандемії. Оскільки в своїй національній політиці Іран пішов за китайським варіантом, зосередивши фінансові заходи на кредитуванні малого та середнього бізнесу, причому тільки на цю сферу було виділено 4,4 % ВВП (у 18 порівнянні з 0,4 % ВВП в Китаї) [35],

то вже в першому кварталі 2020 р. можна спостерігати уповільнення темпів падіння ВВП (рис. 5). Оскільки по ОАЕ відсутня інформація щодо темпів приросту реального ВВП по кварталам за весь досліджуваний період, а в Єгипті та Ірані за 3 квартал, та ще не всі країни опублікували дані за 4-ий квартал, то наведемо на рис. 6 річну динаміку темпів приросту реального ВВП в аналізованих країнах за 2019 та 2020 рр. [40]. Слід зауважити, що різні темпи приросту цих двох показників пов'язані з тим, що при розрахунку реального ВВП певний рік береться за базовий, і за цей час ціни можуть значно змінитися. На рис. 6 можна побачити, що в ОАЕ темп приросту реального ВВП у 2020 році склав -6,6%, в Ірані він дорівнював -5%, а в Єгипті він був 3,5%, тобто позитивним.

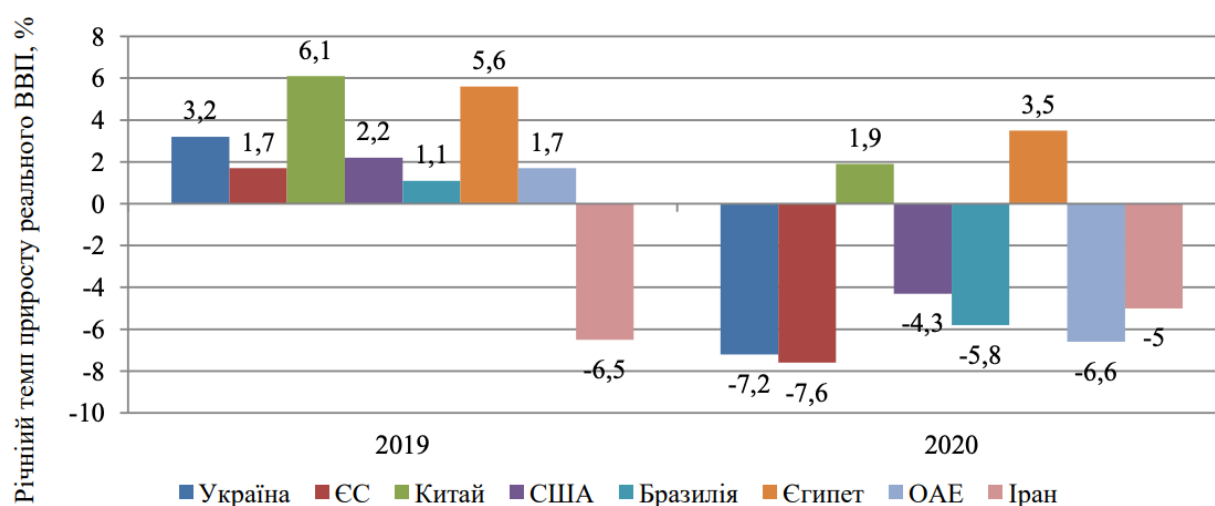

Рис. 2.6. Річні темпи приросту реального ВВП, %, за 2019-2020 рр. в Україні, ЄС, Китаї, США, Бразилії, Єгипті, ОАЕ, Ірані
Складено на основі: [40]

Порівнюючи дані річних темпів приросту реального ВВП (рис. 6) та обсягів фінансування фіскальних заходів боротьби з пандемією Covid-19 (Додаток Б), навіть без кореляційного аналізу також бачимо відсутність взаємозалежності. З іншого боку, між приростом реального ВВП та кількістю інфікованих COVID-19 було виявлено більш сильний зв'язок (рис. 7). З рис. 7 видно, що коефіцієнт кореляції R цієї моделі 0,65 (середній зв'язок).

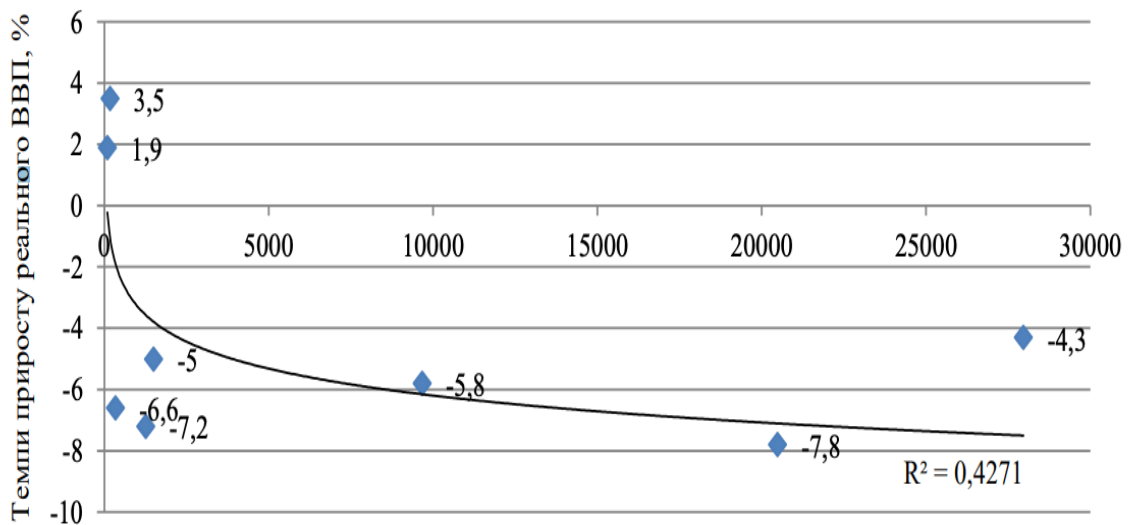

Рис. 2.7. Модель залежності темпу приросту реального ВВП від кількості інфікованих COVID-19

Складено на основі: [37], [38], [40]

Звідси можна зробити висновок, що вагому роль у динаміці ВВП за 2020 рік зіграв масштаб поширення пандемії COVID-19. Країни з меншою кількістю інфікованих та швидкими темпами одужання населення від хвороби швидше перейшли до послаблених та адаптаційних карантинних заходів, а їх економічне життя практично повернулося до допандемічного рівня. Так, якби в Китаї не зупинилося різке зростання захворюваності і не досягло такого ж рівня, як в США та в цілому в ЄС, то економіка цієї країни також зазнала б падіння. Однак пандемія COVID-19 триває лише один рік, тому більша частина впроваджених країнами заходів ще не дала остаточних результатів. Можна очікувати, що грандіозне фінансування боротьби з пандемією в країнах ЄС та США матиме довгостроковий характер, і його результативність більш точно можна буде оцінити в наступні роки.

2.3. Оцінка впливу інфляції та безробіття на рівень міжнародної конкурентоспроможності країн світу.

Порівнюючи темпи приросту реального ВВП та у поточних цінах (рис. 6 та рис. 2 відповідно), можна відзначити, що в Ірані темп приросту ВВП у поточних цінах за 2020 рік додатний (3,6%), а реального – від’ємний (-5%). Це спричинено високим рівнем інфляції в країні (рис. 8) [41]. Що стосується рівня інфляції в Україні та країнах ЄС, то у 2020 році він був незначним, однак в Україні в цілому вищим. Прогнозується, що індекс споживчих цін в Україні в 2021 році буде в межах 104-106%, а в країнах ЄС – 100% [41]. У США рівень інфляції у 2020 році навіть зменшився: з 1,8% до 1,5%.

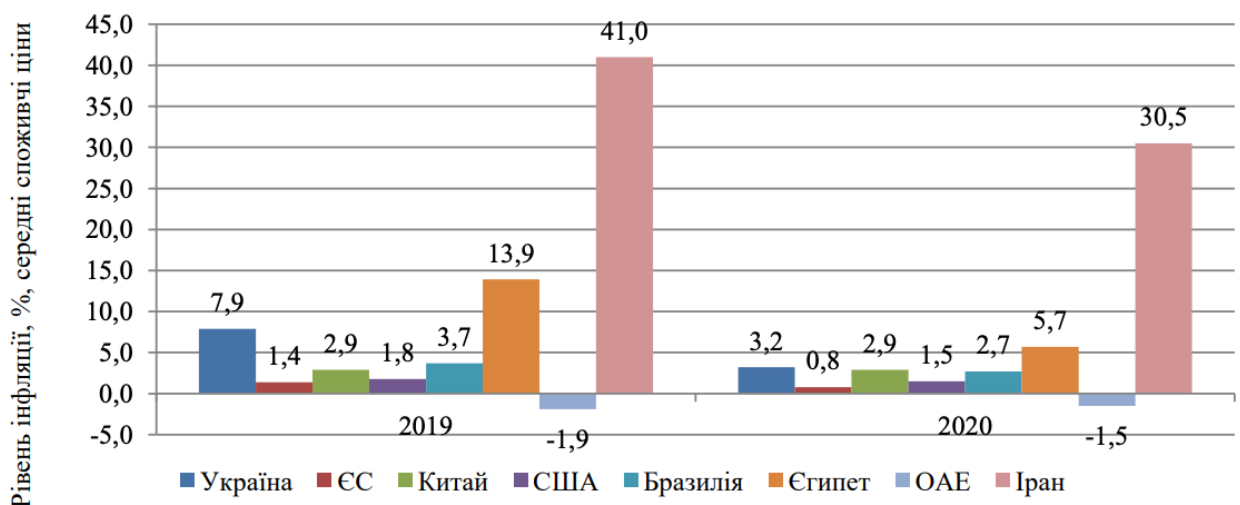

Рис. 2. 8. Рівень інфляції, %, середні споживчі ціни за 2019-2020 рр. в Україні, ЄС, Китаї, США, Бразилії, Єгипті, ОАЕ, Ірані

Складено на основі: [41]

Великомасштабна монетарна політика в Китаї та Ірані дозволила стримати зростання інфляції через пандемію коронавірусу (рис. 8). У Китаї рівень інфляції зберігся на рівні 2,9%, тому ми прогнозуємо, що інфляція в Китаї в 2021 році не перевищить 3% і повинна зменшитися. Що стосується Ірану, то у нього в 2019 році був досить високий рівень інфляції (41%). Уряду вдалося знизити рівень інфляції до 30,5% (на 25,6%), тому ми прогнозуємо, що в 2021 році рівень

інфляції в Ірані буде в районі від 20 до 30% [41]. Крім цього, Іран виділив 1,5 млрд дол. на підтримку валютного ринку, що забезпечило стабільну динаміку курсу валют на рівні 42 іранських ріалів за долар [42]. Чітка соціальна спрямованість заходів в Бразилії дозволила уникнути зростання інфляції в країні і привести до зниження її рівня з 3,7 до 2,7% [41]. У 2021 р. можна очікувати зростання інфляції через можливу грошову емісію для покриття бюджетного дефіциту та державного боргу. Рівень інфляції в Єгипті в 2020 р. знизився з 13,9 до 5,7% [41]. Можна спрогнозувати у 2021 році стабілізацію інфляції на рівні 5%. В ОАЕ зберігається дефляція на рівні 1,5% [41]. Пандемія ще більше стиснула попит на нерухомість і привела до чергового зниження цін [35]. Можна спрогнозувати подальше зменшення рівня дефляції в 2021 р. через різке падіння ВВП. Таким чином, в усіх країнах, окрім ОАЕ, вдалося зменшити рівень інфляції у 2020 році, що свідчить про ефективність їх монетарних політик та значний запас міцності банківського сектору у протистоянні з пандемією Covid19. Лише в ОАЕ зменшився рівень дефляції через нафтову кризу. Стосовно рівня безробіття, то в ЄС розроблено програму Support Mitigating Unemployment Risks in Emergency, спрямовану на зниження ризиків безробіття у надзвичайних ситуаціях [43]. Даних щодо рівня безробіття в ЄС МВФ не навів. Також відсутні дані по ОАЕ [22]. З решти країн наведемо дані щодо рівня безробіття на рис. 2. 9

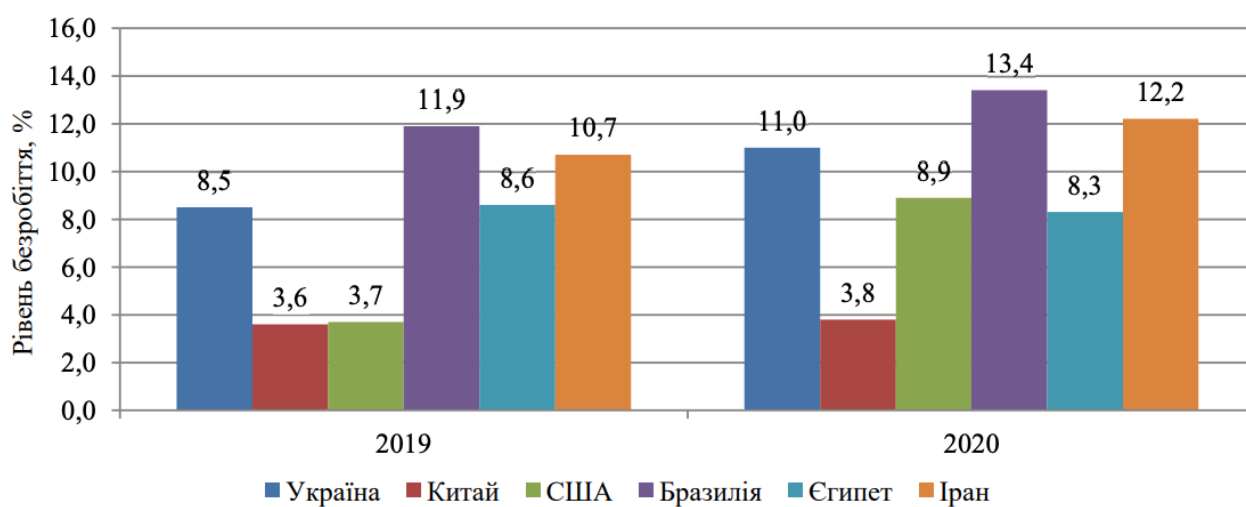

Рис.2. 9. Рівень безробіття, %, у 2019-2020 рр. в Україні, Китаї, США, Бразилії, Єгипті, Ірані

Складено на основі: [22]

З рис. 2.9 видно, що в Україні рівень безробіття зріз з 8,5% до 11%, що свідчить про неефективність соціальної та страхової політик. На страхування безробіття в країні було виділено всього 384 млн дол. Можна спрогнозувати зростання частки тіньового сектору та прихованої зайнятості в 2021 році. Як вже зазначалось раніше, США є країною з найбільшим зростанням рівня безробіття у 2020 році порівняно з попереднім. Це пов'язано з найвищим рівнем захворюваності у світі та, як наслідок, значним скороченням штату працівників. Однак, влада США виділила 268 млрд дол. на виплату соціальної допомоги по безробіттю, а також 483 млрд дол. на захист робочих місць, тому очікується зменшення рівня безробіття в 2021 році. Хоча фіскальна і монетарна політики в Китаї та Ірані виявилися ефективними, країнам не вдалося уникнути зростання безробіття в 2020 році: в Китаї з 3,6 до 3,8%, а в Ірані з 10,7 до 12,2% в порівнянні з 2019 роком [22]. Це пов'язано з недостатньою ефективністю соціальної та страхової політик. Так, Іран у 2020 році виділив на страхування безробіття всього 0,3% ВВП, тому і спостерігається серйозне зростання безробіття на 1,5 в.п. У Китаї ж витрати на соціальне страхування безробіття в 2020 році були набагато вищими і склали 2% ВВП, завдяки чому безробіття зросло всього на 0,2 в.п. [35]. Таким чином, прогноз рівня безробіття для Ірану негативний, якщо не буде збільшено витрат на соціально-страхову політику, що ж стосується Китаю, то ми прогнозуємо, що рівень безробіття в ньому повинен знизитися в 2021 році, оскільки держава почала виділяти значні суми коштів на її страхування. Єгипет є однією з небагатьох країн, де в 2020 р знизився рівень безробіття: з 8,6 до 8,3% відносно попереднього року [22]. Крім цього, влада Єгипту розгорнули широку соціальну кампанію: збільшили пенсії на 14 %, на пільгове споживче кредитування було направлено 2,4 % ВВП. Значно були розширені соціальні програми, особливо для працівників туристичної сфери. Єгипет також відрізняє широка спрямованість національних політик по боротьбі з Covid-19. Крім фіскальної, структурної та соціальної політик, реалізовується також монетарна, введення канікул на більшість податків [35]. Через відсутність у Бразилії налагодженої страхової політики щодо безробіття, а саме введення заходів лише з

часткової компенсації працівникам, його рівень в країні зріс з 11,9 до 13,4% [22]. Оскільки держава більше витрат виділяє в соціальній політиці пенсіонерам і малозабезпеченим, ніж бізнесу, то ми прогнозуємо подальше збільшення безробіття до 15% в 2021 році. Наостанок розглянемо динаміку частки державного боргу в аналізованих країнах за 2019-2020 рр. (рис. 2. 10) [44].

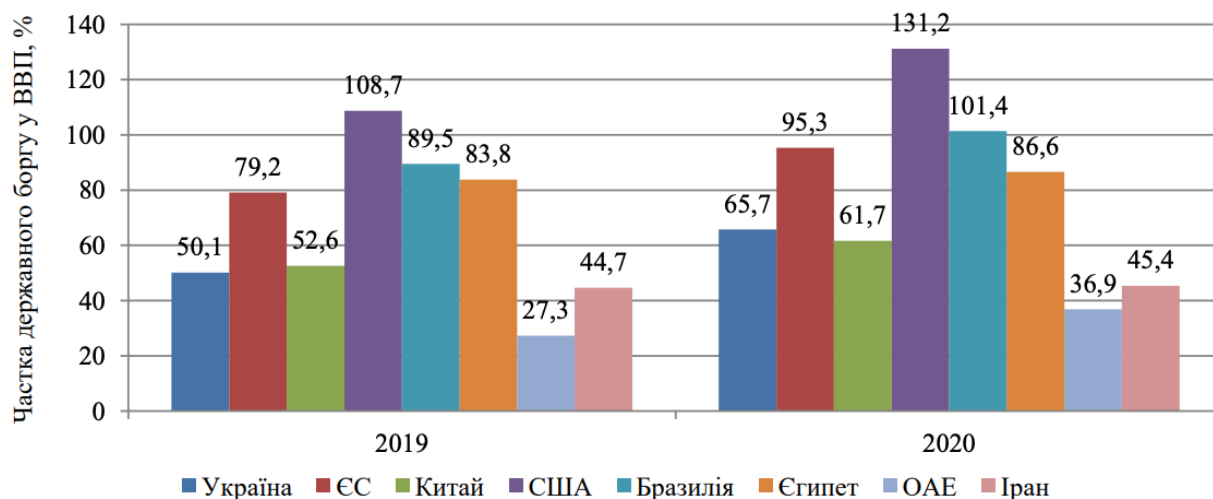

Рис. 2. 10. Частка державного боргу у ВВП, %, за 2019-2020 рр. в Україні, ЄС, Китаї, США, Бразилії, Єгипті, ОАЕ, Ірані
Складено на основі: [44]

Закономірно, що в результаті значного обсягу фінансування заходів боротьби з пандемією в усіх аналізованих країнах зросла частка державного боргу у ВВП. Досить серйозно зріс державний борг в Україні (з 50,1% до 65,7% у ВВП) та ЄС (з 79,2 до 95,3%). В 1,3 рази тепер перевищує державний борг обсяг ВВП США, що є дуже негативним результатом, і сам зростання боргу у США найбільше серед обраних країн. За період пандемії (2020 р.) частка державного боргу у ВВП в Китаї зросла з 52,6 % до 61,7 %, а в ОАЕ з 27,3% до 36,9%. Дивлячись продовження значного фінансування заходів, що вживаються урядами цих країн для підтримки різних сегментів економіки, можна прогнозувати подальше збільшення частки державного боргу у ВВП. В Ірані частка державного боргу до ВВП у 2020 році практично не змінилася [44], тому можна прогнозувати, що і в 2021 р. вона не перевищить 46%. Що стосується державного боргу, то в Єгипті він виріс незначно з 83,8 до 86,6% по відношенню до ВВП, що також

ілюструє ефективність проведених Єгиптом заходів [44]. Частка державного боргу в ВВП Бразилії стрімко зростає в 2020 році з 89,5 до 101,4% [44]. Поєднання з високим рівнем первинного дефіциту бюджету дозволяє нам прогнозувати подальше зростання державного боргу Бразилії до 110% в 2021 році.

Найбільш готовими серед країн, що аналізувались, до забезпечення переходу до більш прогресивного оподаткування, переосмислення способів оподаткування корпорацій, багатства і робочої сили на національному рівні та в рамках міжнародного співробітництва, визнані Південна Корея, Японія, Австралія та Південно-Африканська Республіка, які оцінювались на основі агрегованого показника прогресивності особистого, корпоративного податку і податку на додану вартість; введення індикатору податку на спадщину; показнику податкової продуктивності (податки, що стягуються щодо податкової бази) і показнику, що вимірює вплив оподаткування на нерівність. Лідируючі позиції в рейтингу посіли країни з відносно добре збалансованою і прогресивною податковою структурою в порівнянні з іншими країнами, що оцінювались в рамках цієї системи. Найменш підготовленими в питаннях оподаткування визнані Угорщина, Польща, Італія та Туреччина. В цілому, оцінки країн за цим пріоритетом в різних країнах доволі низькі, що залишає багато можливостей для покращення. Виходячи із наявних даних, Нідерланди, Данія, Швейцарія та Фінляндія були виділені як країни найбільш підготовлені до вирішення питань з підготовки та удосконалення навичок працюючих, необхідних для роботи на «ринках завтрашнього дня»; використання нових технологій управління талантами для адаптації до нових потреб робочої сили. Такі країни, як: Греція, Бразилія, Туреччина та Італія менш підготовлені в проведенні перетворень з питань оновлення навчальних програм та збільшенні інвестицій в формуванні навичок робочої сили для роботи на «ринках завтрашнього дня». Одним з важливих компонентів політики, спрямованої на скорочення нерівності та зрушеннями в управлінні трудовими ресурсами внаслідок впровадження інноваційних технологій і в період економічного спаду, є адекватні і гнучкі системи соціального захисту. Хоча це вже має місце в деяких прогресивних країнах, вони часто зосереджені навколо підтримки доходів.

Замість цього орієнтовані на майбутнє підходи повинні краще інтегрувати підтримку доходів з адаптацією трудового законодавства і розширювати мінімальний рівень соціального захисту, включаючи полегшення доступу до освіти, професійної підготовки та охорони здоров'я для підтримки повного розвитку людського капіталу. Такий підхід повинен забезпечувати захист і винагороду працівників, а не робочих місць, і вкрай важливо використовувати технології, що полегшують умови роботи. Згідно з наявними в даний час даними, Німеччина, Данія, Швейцарія та Велика Британія краще за інші країни підготовлені до поєднання адекватної охорони праці з новими моделями систем соціального захисту. Південно-Африканська Республіка, Індія, Греція та Туреччина оцінені найнижче за цим показником. Розширення інфраструктури догляду за людьми похилого віку, дітьми та охорони здоров'я, доступ та інновації на благо людей і економіки є фундаментальними факторами побудови більш справедливого суспільства при одночасному розширенні можливостей людського капіталу. Поєднання впровадження нових технологій і збільшення інвестицій в цю сферу може допомогти вирішити цей пріоритет. Згідно з наявними даними, Швеція, Фінляндія і Канада ближче, ніж інші країни, до розширення доступу до послуг з догляду. Примітно, що ці країни виділяють відносно більшу кількість державних ресурсів на цей напрямок соціального захисту і досягли більшої стійкості здоров'я в порівнянні з громадянами інших країн.

Висновки до другого розділу

Оцінка сучасних тенденцій розвитку світової економіки свідчить про нерівномірність протікання соціально-економічних процесів в різних регіонах світу, що обумовлює особливо в умовах світової пандемії.

Наразі ще занадто рано робити висновки щодо впливу пандемії на соціальний, економічний стан країн та ті геополітичні потрясіння і зміни, які можуть чекати людство попереду. Проте, вже зараз можна стверджувати, що пандемія внаслідок COVID-19 стала своєрідним водорозділом між минулим та сьогоденням. Для світу настав переломний момент в управлінні технологіями, а триваюча пандемія надає цим питанням ще більшої невідкладності.

У 2020 році WEF припинило складання рейтингів глобального Індексу конкурентоспроможності, замінивши щорічне видання спеціальним. Так, у представленому Всесвітнім економічним форумом 16 грудня 2020 року виданні «Доповідь про глобальну конкурентоспроможність. Спеціальний випуск 2020: Як країни просуваються на шляху до одужання/ The Global Competitiveness Report, Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery» запропонований докладний опис пріоритетів відновлення і відродження конкурентоспроможності, а також розгляд питань переходу до нових економічних систем, які поєднуюватимуть в собі «продуктивність», «особистість», а також цілі «планети». У 2021 році WEF планує повернутись до порівняльного аналізу глобальної конкурентоспроможності країн. У спеціальному випуску аналізуються історичні тенденції факторів конкурентоспроможності, а також останні роздуми фахівців WEF щодо майбутніх пріоритетів глобальної економіки.

Аналіз тенденцій впливу пандемії Covid-19 на світову економіку показав, що серед галузей найбільше постраждали туристична, авіаційна, автомобільна, готельно-ресторанна, сфера роздрібною торгівлі та культури. При цьому спромоглися посилити рівень міжнародної конкурентоспроможності країни з розвинутою сферою онлайн-послуг. 2. Моніторинг національних політик з мінімізації наслідків пандемії окремих країн дозволив виділити спільні напрями такої політики: податкові пільги, соціальне страхування на випадок безробіття,

стабілізація банківської системи. Найвищу результативність показали заходи, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, оскільки саме бізнесові структури продукують ВВП та наповнюють державний бюджет (Єгипет, Китай, Іран). Оцінювання заходів, спрямованих на мінімізацію наслідків пандемії крізь призму впливу обсягів їх фінансування на основні макроекономічні показники дозволило встановити відсутність однозначного взаємозв'язку між ними. Менш ефективними виявилися, незважаючи на безпрецедентний обсяг фінансування, заходи в США та ЄС, які стали епіцентрами пандемії; у країнах, які відтермінували заходи протистояння пандемії (Бразилія); з монокультурною спеціалізацією (ОАЕ); та які перебували в посткризовому стані ще до пандемії (Україна).

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН СВІТУ

3.1. Аналіз рейтингів міжнародної конкурентоспроможності національних економік у період пандемії Covid-19

Негативні тенденції, викликані пандемією Covid-19 проявилися через: посилення макроекономічної нестабільності; погіршення трудового потенціалу; через введені карантинні обмеження постраждала інфраструктура; безробіття та інфляція спричинили падіння добробуту населення; збитковість підприємств багатьох галузей призвели до зменшення інвестиційної привабливості багатьох країн; падіння ділової активності зумовило зменшення капіталоємності, кількості впроваджених інновацій; нових технологій; інституційне середовище багатьох країн не встигало за стрімкими змінами, спричиненими пандемією, як наслідок, зростання злочинності; порушення формування глобальних ланцюжків доданої вартості через логістичні обмеження; зниження рівня конкуренції на ринках, монополізація; зростання частки тіньового сектору внаслідок безробіття. Для аналізу динаміки рівня міжнародної конкурентоспроможності національних економік у до та протягом пандемічного періоду, скористаємося рейтинговими оцінками провідних організацій. У грудні 2020 року Світовий економічний форум випустив спеціальне видання «Доповідь про глобальну конкурентоспроможність, спеціальний випуск 2020: Як країни просуваються на шляху до одужання» [23], в якому особливо обумовлено, що зведений рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності в 2020 р. представлений не буде, проте в 2021 р. автори планують повернутися до порівняльного аналізу [27]. В рамках цього звіту [23] було проведено опитування керівників різних підприємств щодо сприйняття бізнесом пандемії. Його результати показали, поперше, що пандемія по-різному впливає на індикатори міжнародної конкурентоспроможності в розвинених країнах та тих, що розвиваються, а подруге, що вона привела як до негативних, так і до позитивних зрушень в їх економіках (табл. 1-2). 25

Таблиця 3. 1.

Негативні зрушення в економіці через пандемію ковід-19 в розвинених країнах і тих, що розвиваються

№ п/п	Розвинуті країни			Країни, що розвиваються		
	Індикатор конкурентоспроможності національної економіки	% зміна в 2020 до 2017-2019	Оцінка за 2017-2019 (0-100)	Індикатор конкурентоспроможності національної економіки	% зміна в 2020 до 2017-2019	Оцінка за 2017-2019 (0-100)
1	Конкуренція в онлайн-сервісах	-2,9	67,9	Втрати бізнесу через злочинність і насильство	-2,5	52,3
2	Співпраця між компаніями	-2,6	51,9	Судова незалежність	-2,4	43,5
3	Конкуренція в професійних послугах	-2,3	75,0	Організована злочинність	-1,2	56,5
4	Конкуренція в сфері роздрібних послуг	-1,8	78,0	Ступінь домінування на ринку	-0,6	43,8
5	Легкість пошуку кваліфікованих співробітників	-1,5	60,0	Суспільна довіра політиків	-0,4	32,0

Як випливає з табл. 3.1, в розвинених економіках спостерігається зниження рівня конкуренції в мережевих і професійних послугах, а також погіршення співробітництва між компаніями. Виникли проблеми з пошуку співробітників. Багато торгових компаній перевели свої операції на онлайн-платформи. У країнах, що розвиваються, проблеми проявилися у втратах бізнесу через зростання злочинності та насильства. Якщо в розвинених країнах домінували економічні проблеми, то в країнах, що розвиваються, – проблеми правового характеру, як реакція на недостатньо стійкі демократичні інститути. Разом з негативними тенденціями в економічній і соціальній сферах пандемія підштовхнула бізнес-структури до впровадження управлінських і технічних інновацій. Головним позитивним зрушенням стало оперативне реагування урядів шляхом формування та реалізації відповідних політик 26 мінімізації наслідків пандемії Covid-19. Бізнесові структури змогли налагодити співробітництво та спільну роботу на основі он-лайн платформ (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Позитивні зрушення в економіці через пандемію ковід-19 в розвинених країнах і тих, що розвиваються

№ п/п	Розвинуті країни			Країни, що розвиваються		
	Індикатор конкурентоспроможності національної економіки	% зміна в 2020 до 2017-2019	Оцінка за 2017-2019 (0-100)	Індикатор конкурентоспроможності національної економіки	% зміна в 2020 до 2017-2019	Оцінка за 2017-2019 (0-100)
1	Реакція уряду на зміни	8.2	52,1	Співробітництво в межах компанії	6.9	51,6
2	Співробітництво в межах компанії	4.6	65,0	Реакція уряду на зміни	6.8	42,3
3	Доступність венчурного капіталу	4.4	47,2	Оперативність залізничного транспорту	5.9	34,3
4	Захист мережі соціального захисту	4.2	67,5	Доступність венчурного капіталу	5.9	33,6
5	Міцність банків	4.0	73,3	Можливості країни по залученню талантів	5.8	40,0

Експерти зазначають, що саме цифровізація та вдосконалення цифрових навичок серед бізнесу стали головною позитивною реакцією бізнесу на карантинні заходи через пандемію Covid-19 [9]. Як зазначається у Доповіді про глобальну конкурентоспроможність, країни з розвиненою цифровою економікою і цифровими навичками населення, потужною системою соціального захисту та попереднім досвідом боротьби з епідеміями краще справляються з негативним впливом пандемії ковід-19 на міжнародну конкурентоспроможність їх національних економік [28]. Для посилення міжнародної конкурентоспроможності національних економік, уряди країн повинні не тільки фокусуватися на відновленні 27 докризових темпів економічного зростання, але й досягти результативності трансформаційних процесів, які розпочалися з початком пандемії. У спеціальному випуску Світового економічного року цього року викладені пріоритети посткризового відновлення та подальшого прискорення економічного зростання 37 національних економік, дані оцінки факторів

ефективності боротьби урядів країн з пандемією і аналіз того, які країни краще за інших підготовлені до трансформації соціально-економічної системи для посилення міжнародної конкурентоспроможності [28]. У Додатку А наведена оцінка результативності трансформаційних процесів (за 100-бальною шкалою) у національних економіках на 2020 р. в умовах пандемії ковід-19 за 11 індикаторами міжнародної конкурентоспроможності [23, с. 45-46]. Цей аналіз дозволив встановити, що, хоча жодна країна не готова до відновлення і економічним перетворенням, деякі країни знаходяться в більш вигідному становищі. За оцінками, наведеними в доповіді, 10-відсоткове підвищення показників готовності може привести до збільшення ВВП цих 37 країн разом узятих на 300 млрд дол. [28]. У Звіті було визначено аспекти міжнародної конкурентоспроможності, які сприяли стійкості економіки в період пандемії [28]. Країни з розвинутою цифровою економікою і цифровими навичками отримали більш високі оцінки в рейтингу. Зокрема, високі результати показали Нідерланди, Нова Зеландія, Швейцарія, Естонія та США. Країни з надійними системами соціальної підтримки в період кризи, такі як Данія, Фінляндія, Норвегія, Австрія, Люксембург і Швейцарія, були більш підготовлені до надання необхідної допомоги безробітним. Аналогічним чином, країни з розвиненим фінансовим сектором, такі як Фінляндія, США, ОАЕ і Сінгапур змогли з більшою легкістю забезпечити надання позикових коштів малому і середньому бізнесу і запобігти масовому банкрутству. Країни, які змогли успішно спланувати та скоординувати дії в сфері охорони здоров'я, податкової та соціальної політики, 28 домоглися порівняно великих успіхів у пом'якшенні наслідків кризи. Серед них Сінгапур, Швейцарія, Люксембург, Австрія і ОАЕ. Окремі приклади свідчать про те, що країни, раніше вже стикалися з епідеміями, мали більш досконалі плани дій на випадок подібної кризи, наприклад, Республіка Корея, Сінгапур. Розглянемо місце країн у Рейтингу глобальної конкурентоспроможності (The IMD World Competitiveness Ranking) (табл. 3). Цей рейтинг розраховується за методикою провідного європейського Інституту менеджменту, що базується в Лозанні (Швейцарія). Під міжнародною конкурентоспроможністю країни Інститут розуміє

здатність національної економіки створювати і підтримувати середовище, в якій виникає конкурентоспроможний бізнес [29].

Таблиця 3.3.

Місце країн світу у Рейтингу глобальної конкурентоспроможності за версією Міжнародного інституту управлінського розвитку в Швейцарії

2020	Країна	2019	Зміна
1	Сінгапур	1	0
8	Канада	13	+5
9	ОАЕ	5	-4
10	США	3	-7
17	Німеччина	17	0
18	Австралія	18	0
20	Китай	14	-6
24	Саудівська Аравія	26	2
32	Франція	31	-1
34	Японія	30	-4
46	Туреччина	51	+5
50	Росія	45	-5
55	Україна	54	-1
56	Бразилія	59	+3
59	Південна Африка	56	-3
63	Венесуела	63	0

Як бачимо з табл. 3.3, другий рік поспіль перше місце посідає Сінгапур. Артуро Бріс, директор Всесвітнього центру конкурентоспроможності IMD і професор фінансів, каже: «Вигода малих економік в умовах нинішньої кризи полягає в їх здатності ефективно боротися з пандемією та їх економічній 29 конкурентоспроможності. Частково це може підживлюватися фактом, що вони легко знаходять соціальний консенсус" [31]. З цього твердження можна зробити висновок, що уряду країни потрібно здійснювати ефективну соціально-економічну політику, акцентуючи увагу на уникненні протиріч у суспільстві та задоволенні потреб усіх верств населення, адже від продуктивності його праці залежить міжнародна конкурентоспроможність національної економіки. З-поміж іншого, факторами успіху Сінгапуру є його сильні економічні показники, що зумовлені надійними заходами у сферах міжнародної торгівлі та інвестицій, зайнятості та ринку праці. Стабільні результати Сінгапуру як в освітній системі, так і в технологічній інфраструктурі (телекомунікації, швидкість пропускної

здатності Інтернету та експорт високотехнологічних технологій) також відіграли ключову роль. США через сильний удар по економіці, завданий пандемією, з третього місця у 2019 році опустилися на 10 місце у 2020 році. Цього року Китай опустився на 20-ту позицію з 14-ї минулого року. ОАЕ також впали з 5 на 9 місце, через нафтову кризу, спричинену пандемією. Канада піднялася на 8-е місце з 13-го. Цей підйом пов'язаний і заходами щодо підтримки ринку праці та збільшення відкритості суспільства. У Латинській Америці низькі позиції країн у рейтингу конкурентоспроможності спричинені недовірою до інституцій та недостатніми та повільними законодавчими змінами. Як бачимо, Україна знаходиться у самому низу цього рейтингу. У 2020 р. вона втратила одну позицію, порівняно з 2019 роком, посівши 55 місце.

3.2. Пріоритети економічної трансформації для зміцнення міжнародної конкурентоспроможності національних економік.

З моменту свого першого видання серія «Global Competitiveness Report» була спрямована на спонукання політиків вийти за рамки короткострокового зростання та прагнути довгострокового процвітання. Оцінюючи мікроекономічні та макроекономічні основи національної конкурентоспроможності різних країн, у звіті WEF щодо глобальної конкурентоспроможності за 2019 рік було показано, як тенденції до зниження фундаментальних аспектів продуктивності, маскувалися грошово-кредитною політикою країн, залищалися при цьому вузькими місцями для прискореного економічного розвитку. Наразі, коли першочерговим завданням для всіх країн є реагування на кризу в галузі охорони здоров'я, обставини, що склалися вимагають не тільки надзвичайних і таких необхідних змін в політиці, а й спонукають до формування таких економічних систем в майбутньому, які б були не тільки продуктивними, але і вели до екологічної стійкості та загального процвітання. З огляду на це, у 2020 році WEF припинило складання рейтингів глобального Індексу конкурентоспроможності, замінивши щорічне видання спеціальним. Аналіз останніх доступних статистичних даних по 37 країнах світу

та оцінка тільки пріоритетів їх економічних перетворень, а не повного набору чинників необхідних для підвищення продуктивності, дозволив визначити 11 пріоритетів економічної трансформації необхідних для відновлення економіки, яка стане більш продуктивною, стійкою і інклюзивною. Рекомендації і тимчасові рамки згруповані по чотирьох широким напрямкам дій:

- 1) відродження і перетворення сприятливого середовища;
- 2) відродження і перетворення людського капіталу;
- 3) відродження і перетворення ринків;
- 4) відродження і перетворення інноваційної екосистеми.

Так, для забезпечення відродження та перетворення сприятливого середовища з огляду на те, що до кризи проблемами були:

1) триваюча і послідовна ерозія державних інститутів, про що свідчить зниження або зупинка системи стримувань і противаг, а також прозорості, урядам пропонується: - на етапі відродження - приділяти першочергову увагу підвищенню потенціалу довгострокового мислення та вдосконалення механізмів надання державних послуг, які все більше мають надаватись у цифровому форматі; - на етапі трансформації - працювати над тим, щоб державні установи впроваджували сильні принципи управління і відновлювали суспільну довіру, обслуговуючи своїх громадян;

2) державний борг досяг безпрецедентного рівня, а заходи стимулювання призвели до ще більшого його зростання, в той час як податкова база розмивалась, або змінювалась. Щоб відреагувати на ці проблеми урядам пропонується: - на етапі відродження – щонайперше сформувані заходи підтримки для країн з високою заборгованістю і низьким рівнем доходів для подальшого скорочення державного боргу; - на етапі трансформації – країни повинні зосередитися на переході до більш прогресивного оподаткування, переосмисливши, як оподатковуються корпорації, багатство і робоча сила, щоб податкове законодавство не заважало ні національним реформам, ні міжнародному співробітництву.

Для відродження і перетворення людського капіталу з огляду на те, що за кілька років до кризи були:

1) невідповідність навичок – потребам, брак талантів і зростаюча невідповідність між стимулами і винагородами різним категоріям працюючих, гальмували підвищення продуктивності, процвітання та інтеграція. Так, внаслідок кризи в галузі охорони здоров'я та прискоренню впровадження інноваційних технологій, ці проблеми стали ще більш вираженими і поглиблювались постійними і тимчасовими втратами зайнятості і доходів, через що урядам пропонується: на етапі відродження – зосередитися на розширенні масштабів програм перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, переосмисленні політики на ринку праці; на етапі трансформації – працювати над оновленням навчальних програм та збільшенні інвестицій в навички необхідні для роботи на ринках завтрашнього дня; переосмислити трудове законодавство для нової економіки і використовувати нові технології управління талантами для адаптації до нових потреб робочої сили;

2) криза з COVID-19 виявила відставання можливостей систем охорони здоров'я від потреб населення: зростання населення в країнах, що розвиваються і старіння населення в розвинених країнах. Щоб відреагувати на ці проблеми урядам пропонується : на етапі відродження – розширити можливості системи охорони здоров'я, щоб впоратися з подвійним тягарем поточної пандемії і майбутніх потреб в галузі охорони здоров'я; на етапі трансформації – забезпечити розширення інфраструктури та впровадження інновацій в здійсненні догляду за людьми похилого віку, дітьми, а також здійснити переоснащення сфери охорони здоров'я.

Для забезпечення відродження та перетворення ринків з огляду на те, що:

1) попри вдавану стійкість фінансової системи, все ж спостерігались і підвищення ризиків корпоративного боргу і невідповідність ліквідності, а доступ до фінансів, не отримав достатньо широкого поширення. Щоб відреагувати на ці проблеми урядам пропонується: на етапі відродження - приділяти першочергову увагу зміцненню стабільності фінансових ринків, одночасно почавши вводити

фінансові стимули для компаній, щоб вони брали участь в стійких і інклюзивних інвестиціях; на етапі трансформації - слід змістити увагу на створення стимулів для спрямування фінансових ресурсів на довгострокові інвестиції, зміцнення стабільності при продовженні розширення інтеграції;

2) до кризи в усіх секторах економіки спостерігалось зростання концентрації ринку, в той час як між провідними компаніями і всіма іншими, збільшувався розрив в продуктивності та прибутковості. Криза внаслідок пандемії і пов'язана з нею рецесія, ймовірно, посилять ці тенденції. Для вирішення цієї проблеми урядам пропонується : на етапі відродження - знайти баланс між триваючими заходами з підтримки корпорацій і запобіганням надмірної консолідації галузі з достатньою гнучкістю, щоб уникнути збереження «фірм-зомбі» в системі; на етапі трансформації – переосмислити відповідно до реалій четвертої промислової революції рамки конкуренції та антимонопольного законодавства, забезпечуючи доступ до ринків як на національному, так і на міжнародному рівні. Сприяти створенню «ринків завтрашнього дня», особливо в сферах економічної діяльності, що стимулюють співпрацю між державним і приватним секторами; 3) триваюче зменшення через пандемію відкритості торгівлі та міжнародного пересування людей. Для вирішення цієї проблеми урядам пропонується: на етапі відродження і трансформації - закласти основи для кращого врівноваження міжнародного руху товарів і людей, які забезпечать місцеве процвітання та довготривалу стійкість в ланцюжках поставок. Для відродження та перетворення інноваційної екосистеми з огляду на те, що: у цій сфері виник парадокс: позитивна еволюція за останнє десятиліття підприємницької культури, але створення нових фірм і проривних технологій застопорилось. Технології відстають, особливо в тому, що стосується вирішення проблем споживання енергії, викидів і задоволення попиту на інклюзивні соціальні послуги. Щоб впоратися з цими труднощами урядам пропонується: на етапі відродження - розширювати державні інвестиції в НДДКР, стимулювати венчурний капітал, НДДКР у приватному секторі, підтримувати існуючі технології, які сприяють створенню нових компаній і робочих місць на «ринках завтрашнього дня»; на етапі трансформації - створити стимули для

притоку інвестицій в дослідження, інновації та винаходи, підтримати створення нових «ринків завтрашнього дня» та стимулювати компанії до різноманітності, справедливості та інтеграції для підвищення творчої активності. Разом з тим, проаналізувавши наявні статистичні дані, укладачі звіту зауважують, що попри недостатність статистичної інформації для вимірювання всіх аспектів досягнення економічних перетворень, результати аналізу все ж показали, що жодна з 37 досліджених країн ще повністю не готова до економічних перетворень. Однак серед оцінених країн, наразі найбільш підготовленими та багатообіцяючими є скандинавські країни. Їх економічна модель виділяється серед інших країн більшою спроможністю для переходу до продуктивної, стійкої і інклюзивної економічної системи. Це такі країни як: Фінляндія, Данія, Швеція, які є одними з найбільш підготовленими по більшості із вищезазначених визначених пріоритетів, і як наслідок, найбільш готовими до економічної трансформації.

Так, з питань впровадження сильних принципів управління та забезпечення довготермінового бачення розвитку країни, а також забезпечення зміцнення довіри своїх громадян найбільш готовими були визнані чотири невеликі економіки: Данії, Фінляндії, Нової Зеландії та Швейцарії. Тоді як до найменш підготовлених країн в цій сфері питань віднесені: Російська Федерація, Мексика, Бразилія та Аргентина. В цілому, рівень якості інститутів в 37 країнах, що аналізувались, дуже великий: від 40 до 70 балів. Країни, які наразі краще підготовлені до економічної трансформації завдяки своїй інфраструктурі, включають Данію, Естонію, Фінляндію і Нідерланди, тоді як менш підготовленими країнами визнані Російська Федерація, Індонезія, Туреччина та ПАР. Примітно, що в той час як екологічне регулювання дуже схоже в усіх 37 розглянутих у дослідженні країн, будівництво нової та більш зеленої енергетики розвинене не достатньо, що вказує на дисбаланс між доступом до ефективної та дешевої енергетики (включаючи транспорт) і екологією. Найбільш готовими серед країн, що аналізувались, до забезпечення переходу до більш прогресивного оподаткування, переосмислення способів оподаткування корпорацій, багатства і робочої сили на національному рівні та в рамках міжнародного співробітництва, визнані Південна Корея, Японія,

Австралія та Південно-Африканська Республіка, які оцінювались на основі агрегованого показника прогресивності особистого, корпоративного податку і податку на додану вартість; введення індикатору податку на спадщину; показнику податкової продуктивності (податки, що стягуються щодо податкової бази) і показнику, що вимірює вплив оподаткування на нерівність. Лідуючі позиції в рейтингу посіли країни з відносно добре збалансованою і прогресивною податковою структурою в порівнянні з іншими країнами, що оцінювались в рамках цієї системи. Найменш підготовленими в питаннях оподаткування визнані Угорщина, Польща, Італія та Туреччина. В цілому, оцінки країн за цим пріоритетом в різних країнах доволі низькі, що залишає багато можливостей для покращення. Виходячи із наявних даних, Нідерланди, Данія, Швейцарія та Фінляндія були виділені як країни найбільш підготовлені до вирішення питань з підготовки та удосконалення навичок працюючих, необхідних для роботи на «ринках завтрашнього дня»; використання нових технологій управління талантами для адаптації до нових потреб робочої сили. Такі країни, як: Греція, Бразилія, Туреччина та Італія менш підготовлені в проведенні перетворень з питань оновлення навчальних програм та збільшенні інвестицій в формуванні навичок робочої сили для роботи на «ринках завтрашнього дня».

Одним з важливих компонентів політики, спрямованої на скорочення нерівності та зрушеннями в управлінні трудовими ресурсами внаслідок впровадження інноваційних технологій і в період економічного спаду, є адекватні і гнучкі системи соціального захисту. Хоча це вже має місце в деяких прогресивних країнах, вони часто зосереджені навколо підтримки доходів. Замість цього орієнтовані на майбутнє підходи повинні краще інтегрувати підтримку доходів з адаптацією трудового законодавства і розширювати мінімальний рівень соціального захисту, включаючи полегшення доступу до освіти, професійної підготовки та охорони здоров'я для підтримки повного розвитку людського капіталу. Такий підхід повинен забезпечувати захист і винагороду працівників, а не робочих місць, і вкрай важливо використовувати технології, що полегшують умови роботи. Згідно з наявними в даний час даними,

Німеччина, Данія, Швейцарія та Велика Британія краще за інші країни підготовлені до поєднання адекватної охорони праці з новими моделями систем соціального захисту. Південно-Африканська Республіка, Індія, Греція та Туреччина оцінені найнижче за цим показником.

Розширення інфраструктури догляду за людьми похилого віку, дітьми та охорони здоров'я, доступ та інновації на благо людей і економіки є фундаментальними факторами побудови більш справедливого суспільства при одночасному розширенні можливостей людського капіталу. Поєднання впровадження нових технологій і збільшення інвестицій в цю сферу може допомогти вирішити цей пріоритет.

Згідно з наявними даними, Швеція, Фінляндія і Канада ближче, ніж інші країни, до розширення доступу до послуг з догляду. Примітно, що ці країни виділяють відносно більшу кількість державних ресурсів на цей напрямок соціального захисту і досягли більшої стійкості здоров'я в порівнянні з громадянами інших країн. Найбільші труднощі спідкали укладачів дослідження в частині оцінювання спроможності країн до нарощування стимулювання спрямування фінансових ресурсів на довгострокові інвестиції, зміцнення стабільності та розширення міжнародної інтеграції. Південно-Африканська Республіка, Бразилія, Аргентина, Індонезія, Російська Федерація та Китай не оцінювались з даного питання через відсутність даних для аналізу.

Так, процвітаючий фінансовий сектор повинен спрямовувати ресурси на довгострокові інвестиції в реальний сектор економіки, а не на максимізацію короткострокового прибутку чи підтримку фінансових ринків. Зростаюче значення стандартів ESG (екологічних, соціальних та управлінських) для інвестування є хорошою ознакою для здатності фінансової системи рухатися в цьому напрямку. Більш ефективні і суворі заходи по винагородах керівників, дивідендах, зворотного викупу акцій, готівковим запасах і фінансових інвестицій нефінансових корпорацій, також можуть допомогти направити ресурси на інвестиції, необхідні для підвищення продуктивності, захисту людей і навколишнього середовища. Крім того, слід запобігати практиці по

короткостроковому збільшенню ринкової вартості. Нарешті, системи бухгалтерського обліку мають бути переглянуті, щоб оцінити інвестиції компаній на стійкість. Проте саме доступність даних в цій області вкрай обмежена. З огляду на це, готовність країн здійснювати таку фінансову політику оцінювалась з використанням трьох показників: якість етичних стандартів серед компаній-аналогів; кількість викупів акцій проведених компаніями в країні у відсотках до ВВП (для обліку короткострокових інвестицій) країни; а також використання цифрових фінансових послуг серед бідного населення (для охоплення інтеграції). Виходячи з наявних показників, Фінляндія, Швеція, Нова Зеландія і Австрія виявились краще підготовленими з цих аспектів ніж інші країни з розвинутою економікою. Примітно, що Сполучені Штати Америки, які наразі є найбільшим фінансовим центром у світі, найменш готові до перетворень в цій пріоритетній сфері. Хоча ця оцінка заснована на непрямих показниках, вона показує, як фінансовий розвиток може відрізнятись від довгострокового мислення і цілей інтеграції. Реалії сьогодення змушують переосмислити і питання конкуренції та антимонопольні обмеження, забезпечуючи можливості доступу до ринків як на місцевому, так і на міжнародному рівні. Хоча концентрація ринків за останнє десятиліття збільшилася, сучасна політика відновлення конкуренції повинна враховувати нові чинники їх концентрації і відповідним чином оновлювати свій інструментарій. Для створення динамічного, вирівняного ділового середовища будуть потрібні як активні зусилля з полегшення виходу на ринок нових фірм, так і оновлення антимонопольних структур, які мають враховувати нові джерела ринкової влади (зокрема, сховища даних), а також шкоди для споживачів, крім підвищення цін. Відкритість торгівлі також сприяє створенню більш конкурентних ринків, і майбутня політика повинна вводити нововведення щодо того як зберегти переваги міжнародної торгівлі, обмежуючи при цьому внутрішні розбіжності між регіонами, де розташовані компанії світового класу, але підтримувати регіони і верстви населення, які програють від глобалізації. Доступність даних дозволяє лише частково оцінити ці аспекти. Дані, включені для оцінки готовності країни на предмет зміни в умовах конкуренції та

становлення нових конкурентних ринків, включають ефективне оподаткування для нової економіки, транснаціональні компанії; рівень домінування на ринку; зростання інноваційних компаній; фінансування малого і середнього бізнесу; наявність венчурного капіталу, а також індикатори місцевих можливостей (стан розвитку кластера, співвідношення безробіття між сільським і міським населенням). Згідно з наявною статистикою, до переліку країн, які відносно більш готові до створення динамічного бізнессередовища, увійшли Канада, Фінляндія, Китай та США, в той час як Російська Федерація, Словаччина, Греція та Аргентина, поки не готові до вищевикладених перетворень. Політика, орієнтована на майбутнє, має поєднувати в собі нові стратегії прискорення, включаючи стимулювання попиту та інвестицій в НДДКР для виробництва більш стійких і інклюзивних товарів, послуг і технологій. Проте на шляху широкого впровадження нових продуктів і технологій, навіть якщо вони мають чудові характеристики, виникає низка перешкод, усунути які мають уряди, користуючись своїми інструментами. Так, щоб змінити напрям ринкових результатів щодо впровадження інновацій, уряди можуть задіяти фіскальні стимули, що відповідають конкретним вимогам до продуктивності, здійснювати державні закупівлі для забезпечення початкового ринку для нових технологій, які знаходяться на більш ранній стадії досліджень і розробок, запроваджувати державно-приватне партнерство тощо.

Для проведення оцінки готовності країн до цих аспектів, були проаналізовані доступні дані, які включали рівні викидів з огляду на обсяги торгівлі та ВВП країни, рівень та стійкість споживання, роль державного сектора в стимулюванні попиту на нові технології, прийняття нових технологій споживачами, зобов'язання щодо загальної патентної діяльності і сприйняття бізнесспільнотою адекватності існуючого регулювання нових технологій.

Згідно з цими показниками, Фінляндія, США, Швеція і Японія, в порівнянні з іншими країнами, надають найкращі умови для впровадження нових технологій і, отже, краще підготовлені до вирішення питання по сприянню створення «ринків завтрашнього дня», особливо в сферах економічної діяльності, що вимагають

співпраці державного та приватного секторів. Разом з тим, дослідники зауважують, що в цілому оцінки за цим параметром у країн дуже низькі і вузько розподілені. Разом з тим, стимулювати і розширювати інвестиції в дослідження, інновації та винаходи, які можуть створити нові «ринки завтрашнього дня» стане необхідною реальністю для всіх країн, оскільки як вбачається перетворення економіки потребуватиме розкриття людського потенціалу до творчості для розробки революційних технологій та нових продуктів, послуг і ринків, на яких вони будуть застосовуватись. У свою чергу для вимірювання цих аспектів потрібні будуть дані про такі аспекти, як інвестиції в довгострокові наукові та дослідницькі проекти, наявність довготермінового капіталу для цілеспрямованої розробки нових технологій, здатність уряду діяти як фактичний венчурний капіталіст, часовий горизонт досліджень та обсяг витрат на розвиток розробок країнами. Однак доступність таких даних наразі знову ж таки обмежена, тому готовність країн до таких викликів в даному дослідженні оцінювалась за двома індикаторами: стан досліджень і розробок по 15 нових технологіях та роль державного сектора в стимулюванні розвитку цих нових розробок та технологій. Завдяки добре розвиненій мережі державних установ, які формують порядок денний країни в сферах науки, технологій та інновацій, а також працюють в тісній співпраці з дослідницькими установами та приватним сектором для реалізації інноваційного порядку денного, такі країни як Фінляндія, Японія, США, Південна Корея та Швеція демонструють найкращу серед 37 країн, що аналізувались, підготовленість до появи та розвитку інноваційних «ринків завтрашнього дня». У свою чергу Греція, Мексика, Туреччина і Словаччина менш підготовлені до такої роботи. Наразі вимогою часу є стимулювання компаній до різноманітності, рівності, справедливості, відкритості та інклюзивності, які повинні бути невід'ємною частиною інноваційної стратегії економічних перетворень в країнах. Незважаючи на давні зусилля по збільшенню деталізації показників, щоб включити гендерні, чи інші аспекти різноманітності, прогалини в даних все ж зберігаються, і вимірювання ґрунтуються на чотирьох показниках. Таким чином, прогрес країн в просуванні різноманітності, рівності та залучення робочої сили

вимірюється гендерною різноманітністю робочої сили, схильністю компаній покладатися на професійне керівництво, а не на друзів і родину, а також присутністю жінок на технічних посадах і в структурах власності. Очевидно, що це дає можливість лише частково оцінити потенціал країн щодо їх готовності діяти вказаним чином, проте країни вже почали включати відсутні елементи в їх національну статистику. Виходячи з невеликої кількості наявних наразі статистичних даних такі країни як: Китай, Швеція, Нова Зеландія та США демонструють найкращі результати в цій царині в порівнянні з усіма іншими оцінюваними країнами. Менш успішними визнані: Індія, Туреччина, Італія та Словаччина. Однак доступність даних про гендерний паритет у власності підприємств в даний час обмежена невеликим переліком країн, що ускладнює зіставлення між країнами.

Україна, не увійшла до вищезазначеного аналізу економічних можливостей та перспектив, проведеного фахівцями WEF, і має послуговуватись загальними пропозиціями та рекомендаціями розробленими цією організацією для формування своєї державної політики з трансформації економіки з підвищення конкурентоспроможності в нових умовах. Протягом наступного 2021 року Всесвітній економічний форум проведе серію громадських діалогів для розробки нових критеріїв, нових стандартів і нових дій для побудови нових економічних моделей, що поєднують продуктивність, стійкість і загальне процвітання.

Висновки до третього розділу

В умовах сучасного глобального розвитку більшість країн переглядають свої економічні стратегії та стратегії зміцнення конкурентоспроможності, зокрема. Переваги, що були основою формування конкурентних позицій на глобальних ринках, в більшості своїй втратили актуальність з переходом в режим роботи за протиепідемічних обмежень. Так, перевагами забезпечення конкурентоспроможності української економіки були природні ресурси (запаси корисних копалин, родючі землі сільськогосподарського призначення), позитивний баланс між кваліфікацією робочої сили та її оплатою, вигідне транспортногеографічне положення. Водночас, перешкоди зміцненню конкурентних позицій держави: несприятливий інвестиційний клімат та умови для попиту на продукцію на внутрішньому ринку чи відсутність конкуренції в окремих галузях економіки через високий рівень монополізму – стали критичними в умовах сучасних обмежень. Зважаючи на видозмінені обставини сьогодні, варто візійно підійти до роботи над ключовими напрямками: формування конкурентних умов для бізнесу та інвестицій, стимулювання розвитку інновацій та модернізації окремих секторів економіки для забезпечення конкурентних позицій на світових ринках, та сприяння розвитку людського капіталу.

Так, у представленому Всесвітнім економічним форумом 16 грудня 2020 року виданні «Доповідь про глобальну конкурентоспроможність. Спеціальний випуск 2020: Як країни просуваються на шляху до одужання/ The Global Competitiveness Report, Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery» запропонований докладний опис пріоритетів відновлення і відродження конкурентоспроможності, а також розгляд питань переходу до нових економічних систем, які поєднуюватимуть в собі «продуктивність», «особистість», а також цілі «планети». У 2021 року WEF планує повернутись до порівняльного аналізу глобальної конкуренто-спроможності країн. У спеціальному випуску аналізуються історичні тенденції факторів конкурентоспроможності, а також останні роздуми фахівців WEF щодо майбутніх пріоритетів глобальної економіки. Так, рекомендації представлені за трьома часовими рамками: а) пріоритети, які

впливають з історичного аналізу до фінансової кризи; б) пріоритети, які необхідні для перезапуску економіки, крім негайних заходів реагування на кризу COVID-19, при одночасному включенні населення всієї планети в економічну політику (відродження протягом наступних 1-2 років); в) пріоритети і політика, які необхідні для перезавантаження економічних систем в довгостроковій перспективі для досягнення стійкого і всеосяжного процвітання в майбутньому (трансформація протягом наступних 3-5 років).

Висновки

Наразі світ переживає критичний момент в своїй історії. Проблеми, які були очевидними до пандемії, тільки поглибилися. Нові реалії прискорених політичних та технологічних змін, посилені кризовими явищами внаслідок поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, швидко формують новий ландшафт глобальної економічної конкурентоспроможності та перелік викликів для урядів та бізнесу в питаннях майбутнього зростання та продуктивності.

Аналіз тенденцій впливу пандемії Covid-19 на світову економіку показав, що серед галузей найбільше постраждали туристична, авіаційна, автомобільна, готельно-ресторанна, сфера роздрібної торгівлі та культури. При цьому спромоглися посилити рівень міжнародної конкурентоспроможності країни з розвиненою сферою онлайн-послуг. 2. Моніторинг національних політик з мінімізації наслідків пандемії окремих країн дозволив виділити спільні напрями такої політики: податкові пільги, соціальне страхування на випадок безробіття, стабілізація банківської системи. Найвищу результативність показали заходи, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, оскільки саме бізнесові структури продукують ВВП та наповнюють державний бюджет (Єгипет, Китай, Іран). Оцінювання заходів, спрямованих на мінімізацію наслідків пандемії крізь призму впливу обсягів їх фінансування на основні макроекономічні показники дозволило встановити відсутність однозначного взаємозв'язку між ними. Менш ефективними виявилися, незважаючи на безпрецедентний обсяг фінансування, заходи в США та ЄС, які стали епіцентрами пандемії; у країнах, які відтермінували заходи протистояння пандемії (Бразилія); з монокультурною спеціалізацією (ОАЕ); та які перебували в посткризовому стані ще до пандемії (Україна).

Майбутнє зростання не можливе без одночасної загальної цифрової трансформації всіх країн світу. На основі проведених досліджень, можна відзначити, що саме цифрові мережі та технології, насамперед, широкопasmовий

зв'язок, можуть забезпечити людству безперервну діяльність, зайнятість, освіту, торгівлю, банківську діяльність, охорону здоров'я та широкий спектр інших послуг першої необхідності. Уряди в усьому світі використовували цифрові технології для інноваційного перетворення методів роботи, обміну інформацією, прийняття рішень і надання послуг, а також для взаємодії і партнерства з населенням у вирішенні політичних завдань, які становили суспільний інтерес. Однак сьогодні залишається майже половина світового населення, яке не має доступу до Інтернету. І ще сотні мільйонів людей змушені користуватись низькошвидкісними, дорогими і ненадійними мережами. А багато країн, як і раніше, не мають у своєму розпорядженні можливостей для ефективного використання цифрових технологій для надання доступних, надійних, швидких, персоналізованих, безпечних і інклюзивних послуг, які б розширили права і можливості людей. Проте, особливо гостро «цифровий розрив» впливає на освіту дітей. Зростає загроза безпеці дітей в Інтернеті. Таким чином, «цифрова нерівність», яка існувала до нинішньої глобальної кризи, внаслідок пандемії COVID-19, загострила питання нерівності та привернула додаткову увагу до проблем цифрової інфраструктури, цифрових навичок, захисту та безпеки в цифрових мережах. Саме проблеми «цифрового розриву» спонукали в період пандемії до заклику Генерального секретаря ООН до всіх держав-членів ООН та інших зацікавлених сторін щодо активізації дій з реалізації впродовж десятиліття Порядку денного в напрямку досягнення Цілей сталого розвитку та визначено забезпечення можливості універсального доступу до ширококутового зв'язку як основоположного елемента та найважливішого фактора прискорення, який необхідний для стимулювання відновлення світової економіки та прискорення темпів досягнення Цілей ООН щодо сталого розвитку. Наразі цифровізація більше вже не варіант розвитку, а необхідність, яка веде до прогресу. Пандемія внаслідок COVID-19 продемонструвала важливість цифровізації як одного із способів підвищення економічної стійкості. Здатність економіки швидко адаптувати нові технології у відповідь на мінливий економічний ландшафт викликаний пандемією, які впливають на швидкість економічного відновлення. З огляду на це,

цифрова трансформація тепер розглядається як критична проблема для всіх зацікавлених сторін: урядів місцевих органів управління, корпорацій і малого бізнесу, ба навіть окремих громадян. Саме успіхи країн в подоланні «цифрового розриву» та цифрова трансформація формуватимуть рівень конкурентоспроможності країн в світі. Є країни, які мають високий стан розвитку цифрових технологій та демонструють певну економічну стійкість до глобальних викликів, є такі де потрібні значні трансформаційні зміни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Матюшенко І.Ю. Технологічна конкурентоспроможність України в умовах нової промислової революції і розвитку конвергентних технологій. Проблеми економіки. 2016. №1. С. 108-120.
2. Yao K. China's coronavirus crisis fans calls for fast-tracked stimulus. Reuters. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-chinastimulus/chinas-coronavirus-crisis-fans-calls-for-fast-tracked-stimulus-idUSKCN224 0QJ>
3. Magana A., Green R. Coronavirus response matrix: these are the steps US banks are taking to confront the coronavirus pandemic. Business Insider. 2020. URL: <https://www.businessinsider.com/steps-us-banks-are-taking-to-confront-coronaviruspandemic-2020-4>
4. Australian Institute of International Affairs. A Response to the Coronavirus Pandemic Has Stumped EU Leaders. 2020. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/20665/>
5. Altman D., Valarezo J.C. Deaths and desperation mount in Ecuador, epicenter of coronavirus pandemic in Latin America. The Conversation. 2020. URL: <https://theconversation.com/deaths-and-desperation-mount-in-ecuador-epicenter-ofcoronavirus-pandemic-in-latin-america-137015>
6. Burki T. COVID-19 in Latin America. The Lancet Infectious Diseases, 20(5). URL: [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30303-0](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30303-0)
7. Buğra Aydın A., Özer N. Impacts Of COVID-19 On Competition: How Are Competition Authorities Responding To The Pandemic? Mondaq. 2020. URL: <https://www.mondaq.com/turkey/antitrust-eu-competition-/942900/> impacts-of-covid-19-on-competition-how-are-competition-authorities-responding-to-the-pandemic
8. Chudik A., Mohaddes K., Hashem Pesaran M., Raissi M., Rebucci A. Economic consequences of Covid-19: A counterfactual multi-country analysis. 32 VoxEU. 2020. URL: <https://voxeu.org/article/economic-consequences-covid-19-multi-country-analysis>
9. Ang C. The Economic Impact of COVID-19, According to Business Leaders. Visual Capitalist. 2020. URL: <https://www.visualcapitalist.com/economic-impact-covid-19/>

10. Partington R. World financial markets rocked by China coronavirus. The Guardian. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/business/2020/jan/23/financialmarkets-china-coronavirus-outbreak-economy>
11. Partington R. Global markets slide on back of coronavirus concerns in China. The Guardian. 2020. URL: https://www.theguardian.com/business/2020/jan/27/global-markets-slide-on-back-of-coronavirus-concerns-in-chinastocks?CMP=twt_gu
12. Wearden G., Jolly J. Wall Street and FTSE 100 plunge on worst day since 1987 – as it happened. The Guardian. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/business/live/2020/mar/12/stock-markets-tumble-trump-europe-travel-ban-ecbchristine-lagarde-business-live>
13. Jones L., Palumbo D., Brown D. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. BBC News. 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>
14. Офіційний сайт «Вікіпедія». Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціально-економічні_наслідки_пандемії_COVID-19
15. Официальный сайт делового журнала «Инвест-форсайт». Коронавирус и цены на мировых рынках. URL: <https://www.if24.ru/koronavirus-itseny-na-mirovyh-rynках/>
16. Новостной сайт «Meduza». После ссоры России с ОПЕК обрушились цены на нефть и курс рубля. Насколько все плохо — и надолго ли? URL: <https://meduza.io/feature/2020/03/10/posle-ssory-rossii-s-opek-obrushilis-tseny-naneft-i-kurs-rublya-naskolko-vse-ploho-i-nadolgo-li> 33
17. Новостной сайт «Meduza». Дом как бункер со всем необходимым Карантин меняет образ жизни миллионов людей — возможно, временно, но существенно. URL: <https://meduza.io/feature/2020/04/07/dom-kak-bunker-so-vsemneobhodimym>
18. Nachrichten-Website “Autohaus”. Marktanalyse: Neuzulassungen in der EU auf Rekordtief. URL: <https://www.autohaus.de/nachrichten/marktanalyseneuzulassungen-in-der-eu-auf-rekordtief-2620249.html>

19. Сайт новин “Ua.News”. Перспективи світової економіки: вплив COVID-19 на відновлення у 2021 році. URL: <https://ua.news/ua/perspektyvymyrovoj-ekonomyky-vlyyanye-covid-19-na-vosstanovlenye-v-2021-godu/>
20. Сайт новин «Економічна правда». Авіакомпанії у 2021 році отримають чистий збиток у 38,7 мільярдів доларів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/11/28/668611/>
21. Official site of “Flightradar24“. Flight tracking statistics. URL: <https://www.flightradar24.com/data/statistics> (дата звернення: 10 лютого 2021)
22. International Monetary Fund. IMF Data Mapper. Datasets. Unemployment rate. Percent. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>. (дата звернення: 1 лютого 2021)
23. Schwab K., Zahidi S. The Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. World Economic Forum. 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf
24. International Monetary Fund. World Economic Outlook. 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/01/26/2021-world-economicoutlook-update>
25. Организация Объединённых Наций. Воздействие пандемии COVID19 на Африку. 2020. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/africa_covid_brief_russian.pdf
26. The Global Risks Report 2021. World Economic Forum. 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf 34
27. Официальный сайт Гуманитарного портала. Индекс глобальной конкурентоспособности. 2020. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/globalcompetitiveness-index>
28. Официальный сайт «Икс Медиа». Доклад о глобальной конкурентоспособности. 2020. URL: <https://www.iksmedia.ru/news/5707448-Lishizbrannye-ekonomiki-demonstrir.html>

29. Официальный сайт Гуманитарного портала. Рейтинг глобальной конкурентоспособности стран мира. 2020. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/imdworld-competitiveness-ranking>
30. IMD World Competitiveness Center. World Competitiveness Rankings 2020 Results. 2020. URL: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-centerrankings/world-competitiveness-ranking-2020/>
31. IMD World Competitiveness Center. IMD World Competitiveness Ranking 2020: showing strength of small economies. 2020. URL: <https://www.imd.org/news/updates/IMD-2020-World-Competitiveness-Rankingrevealed/>
32. Subran L. Garatti A., Boata A., Barthalon E. COVID-19: Quarantined economics. Euler Hermes. 2020. URL: https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/covid-19-quarantined-economics.html
33. KPMG. United States of America. Government and institution measures in response to COVID-19. 2020. URL: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/united-states-of-america-government-and-institutionmeasures-in-response-to-covid.html>
34. Covid-19 in Latin America: Brazil Hardest Hit as Region Braces for Peak Pandemic. Leaders League. 2020. URL: <https://www.leadersleague.com/en/news/covid-19-in-latin-america-brazil-hardest-hit-as-region-braces-for-peak-pandemic>.
35. International Monetary Fund. Policy Responses to Covid-19. 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
36. International Monetary Fund. IMF Data Mapper. Datasets. GDP per capita, current prices. U.S. dollars per capita. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> (дата звернення: 1 лютого 2021)
37. Міністерство фінансів України. Індекси. Коронавірус. Коронавірус у країнах. Коронавірус в Єгипті. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/egypt/> (дата звернення: 1 лютого 2021)

38. European Centre for Disease Prevention and Control. COVID-19 situation update for the EU/EEA, as of week 5, updated 11 February 2021. URL: <https://www.ecdc.europa.eu/en/cases-2019-ncov-eueea> (дата звернення: 11 лютого 2021)
39. Tradingeconomics.com. Indicators. GDP Annual Growth Rate. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/gdp-annual-growth-rate> (дата звернення: 1 лютого 2021)
40. International Monetary Fund. IMF Data Mapper. Datasets. Real GDP growth. Annual percent change. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (дата звернення: 1 лютого 2021)
41. International Monetary Fund. IMF Data Mapper. Datasets. Inflation rate, average consumer prices. Annual percent change. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> (дата звернення: 1 лютого 2021)
42. Официальный сайт “Rates Viewer”. Текущий курс Иранского риала к Доллару США (IRR/USD) - годовой график. 2020. URL: <https://ru.ratesviewer.com/chart/irr-usd/year/> (дата звернення: 1 лютого 2021)
43. European Council of the European Union (2021). COVID-19: The EU's response to the economic fallout. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/covid-19-economy/>
44. International Monetary Fund. IMF Data Mapper. Datasets. General government gross debt. Percent of GDP. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (дата звернення: 1 лютого 2021)
45. Porter M., Kramer M. Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility // Harvard Business Review. 2006. № 12. P. 78-92.
46. Хамел Г. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня : книга. Москва : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. 288 с.

47. Bobba F., Langer W., Pous J. W. (1971) Bericht über die Wettbewerbsfähigkeit der Europäischen Gemeinschaft. Brussels.
48. Ketels Ch., Porter M.E. (2018) Towards a New Approach for Upgrading Europe's Competitiveness. Harvard Business School Working Paper, 19-033, September.
49. The Conference Board, 2014. Total Economy Database™. URL: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase/>.
50. European Commission (2020). Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels: EC.
51. European Competitiveness and Industry. Benchmarking Report 2019. European Round Table for Industry. <https://ert.eu/documents/benchmarking-report-2019/>.
52. EESC (2019). Towards a Sustainable Europe by 2030. Reflection Paper, European Economic and Social Committee, Brussels.
53. IMD World Competitiveness Ranking 2020. The Institute for Management Development. <https://www.imd.org/news/updates/IMD-2020-World-Competitiveness-Ranking-revealed/>.
54. The IMD World Digital Competitiveness Ranking 2020. <https://www.imd.org/wcc/world-competitivenesscenter-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2020/>. The IMD World Talent Ranking 2020. <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-centerrankings/world-talent-ranking-2020/>.
55. Reform Barometer 2020. Business Europe. <https://www.businesseurope.eu/publications/businesseuropereform-barometer-2020-after-crisis-response-reforms-will-be-needed>.
56. The Legatum Prosperity Index 2020. https://docs.prosperity.com/2916/0568/0539/The_Legatum_Prosperty_Index_2020.pdf.
57. Prosperity Index 2020.pdf.
58. Sustainable Development Report 2020. Cambridge University Press. https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2020/2020_sustainable_development_report.pdf.

59. Damen M.A. (2018) A Resources Passport for a Circular Economy: Master Thesis. Utrecht University. URL: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/257741>.
60. Erlich M., Hein J. The competitive position of US Exporters. N 4. The conference Board, 1968. N 101. P. 7-70.
61. Smith A. The Wealth of Nations. Glasgow: R.X.Campbell, 1976 - 1002c
62. Schumpeter J. Capitalism. Socialism and Democracy. N.Y.: Harper and Row, 1962.
63. TheBanker/VLondon. 1997July.
64. The Global Competitiveness Report 1997. World Economic Forum. Geneva: Switzerland. 1997, pp.284-291.
65. A.E.Kahn. The Economics of Regulation. Principles and Institutions -N.Y., 1993.
66. Begg D. Economics, London, 1991/
67. Crew M., Rleindorfer P. The Economics of Public Utility Regulation, Houndsmill, 1986.
68. Sykes A., Robinson C. Current Choices. Good Ways and Bad to Privities Electricity, London, 1987.1.

